

21 **L'atenció a la diversitat** **L'escola intercultural**

XI Jornades de Consells Escolars de Comunitats Autònomes i de l'Estat

Pamplona, maig de 2000

Edició: Consell Escolar de Catalunya

*Tiratge: 4.000 exemplars
Novembre de 2000*

ÍNDIX

Presentació.....	5
Atenció a la diversitat. Propostes i suggeriments de millora presentats pel Consell Escolar de Catalunya	7
L'escola intercultural. Propostes i suggeriments de millora presentats pel Consell Escolar de Catalunya	11
Experiències relatives a l'atenció a la diversitat i l'escola intercultural.....	17
Conclusions de les XI Jornades de Consells Escolars de Comunitats Autònomes i de l'Estat.....	27
Ponència <i>L'educació dels immigrants: un repte de l'interculturalisme europeu</i> , a càrrec del Sr. José Manuel Esteve Zarazaga	51
Annex: darreres publicacions del Consell Escolar de Catalunya.....	73

Presentació

Els Consells Escolars de les Comunitats Autònomes i de l'Estat celebren anualment unes jornades de trobada i reflexió conjuntes. L'any 2000 s'ha celebrat a Pamplona l'onzena edició al voltant de dos temes de permanent actualitat: l'atenció a la diversitat i l'escola intercultural.

El dossier que teniu a mans recull les propostes i suggeriments de millora que en ambdós temes va presentar el Consell Escolar de Catalunya i les experiències que van aportar instituts de casa nostra que estan treballant en aquesta línia.

Es presenten també les conclusions a què vam arribar després d'un ampli debat entre tots els participants que vam assistir a Pamplona en representació dels nostres consells escolars autonòmics.

Finalment hem considerat interessant incloure la ponència que va presentar el professor José Manuel Esteve Zarazaga, de la Universitat de Màlaga, sobre *L'educació dels immigrants: un repte de l'interculturalisme europeu*.

Vull destacar en aquesta presentació la gran actualitat d'una de les temàtiques treballades durant el curs al si del Consell: l'escola intercultural, atès que avui tota la societat i els educadors en particular tenim sobre la taula fenòmens socials que van des de la lliure circulació dels ciutadans fins a la recerca d'una nova ciutadania integradora capaç de vèncer la persistent exclusió de molts en nom dels interessos d'uns quants.

La globalització, que ha encongit el planeta i que és fruit en gran part de la circulació de la informació, és, com afirma Roberto Carneiro, “omnipresent i penetra a tot arreu, fent que el ciutadà estigui articulat en temps real amb tota la humanitat, i per això se li requereix constantment l'exercici crític d'un veïnatge global que, en molts aspectes, enfosqueix la solidaritat local, que sempre ha estat en les arrels del comunitarisme”. Necessitem educar en el pluralisme per vèncer el perill de l'uniformisme i la pèrdua d'identitat. Cal combatre la pobresa, l'exclusió i la marginació, “virus” actuals de la humanitat.

Neixen, per tant, una sèrie de necessitats com són la d'acolliment als nous; la de formació del professorat en la interculturalitat i en la multiculturalitat com una riquesa de la comunitat; la d'integració en la cultura que els acull, tot respectant el que aporten com a pròpia; la del reforçament de la participació, que pressuposa l'adquisició de noves competències relacionals.

Us demano també que feu una lectura atenta de tots els aspectes referits a l'atenció de la diversitat, que no per ser més debatuts entre nosaltres estan més resolts. Les propostes de millora són una bona guia d'actuació.

Ens sembla, doncs, que les reflexions que trobareu en el document i les que us suggeriran les diferents experiències poden donar pistes d'actuació davant la gran riquesa de situacions, la gran varietat d'alumnes, la gran diversitat d'experiències i la gran pluralitat de valors que existeixen en el nostre món actual.

Acollir, respectar, integrar, enriquir-se amb i per als altres, valorar l'altre, col·laborar colze a colze, són conductes que com a regles d'or ens serviran per anar construint una societat més oberta, més rica, més justa i més solidària i en pau.

Sara M. Blasi i Gutiérrez
Presidenta del Consell Escolar de Catalunya

Atenció a la diversitat. Propostes i suggeriments de millora presentats pel Consell Escolar de Catalunya

L'atenció a la diversitat **requereix** actuacions globals en els centres educatius que han de concretar-se a donar resposta als alumnes que tenen dificultats per aprendre per qualsevol tipus de condició personal o social.

Així, doncs, l'atenció a la diversitat **consisteix** en una estratègia general per tal d'aconseguir que la pràctica docent s'ajusti a les diferents necessitats de l'alumnat. L'aplicació d'aquesta estratègia general implica tot el centre, des de les opcions preses en el projecte educatiu i en el projecte curricular fins a l'actuació concreta del professorat en cada àrea.

Per tant, es **caracteritza** perquè abraça tots els nivells de l'acció educativa, compromet el professorat de tot el centre, té a veure amb tots els alumnes -i no només amb aquells que presenten dificultats, problemes o limitacions personals o socials- i es concreta en un conjunt de mesures i actuacions programades que repercutiran sobre les possibilitats d'aprenentatge dels alumnes i en el desenvolupament de les capacitats establertes en el currículum.

- **Autonomia dels centres docents**

L'aplicació de l'atenció a la diversitat comporta, entre d'altres coses, un important grau d'**autonomia** i de treball col·lectiu del professorat. Els centres docents han de respondre a unes característiques com ara:

- a) Capacitat per adquirir compromisos comuns sobre normes i objectius i dur-los a la pràctica, i professors disposats a decidir i a planificar la tasca docent de forma compartida, avaluant-la i revisant-la de manera constant.
- b) Una bona organització que combina un alt nivell de participació del professorat en les decisions, amb el lideratge d'equips directius forts, i que permet la gestió del currículum i l'avaluació continuada dels alumnes.

L'exercici de l'autonomia dels centres amb vista a l'atenció a la diversitat ha de concretar-se en tres aspectes fonamentals: el desplegament del currículum, l'organització del centre i l'ús dels recursos específics.

- **El desplegament del currículum**

El **projecte curricular** no només ha de precisar el desenvolupament i l'organització dels continguts de cada àrea, sinó que també ha de garantir l'actuació coordinada del professorat, una adequada progressió en l'ensenyament i aprenentatge dels continguts i la coherència entre les intervencions pedagògiques del professorat i el projecte educatiu. Per tant, han d'explicitar-se en el projecte curricular totes aquelles mesures que siguin necessàries per adaptar les opcions educatives a la realitat de l'alumnat del centre i a la personalització de l'ensenyament, i s'han de fixar criteris per prendre decisions amb vista a l'atenció dels alumnes que requereixen actuacions específiques en una àrea o més.

Les **adaptacions del currículum** es fonamenten en l'estructuració d'activitats d'ensenyament i aprenentatge prou variades i flexibles, que permetin al màxim nombre d'alumnes accedir, en el major grau possible, al conjunt de capacitats que constitueixen els objectius de l'etapa. D'aquesta manera, les adaptacions del currículum són responsabilitat de tot el professorat i constitueixen, principalment, una tasca d'equip.

- **L'organització del centre**

L'atenció a la diversitat demana decisions en **l'organització del centre** que facin viables les opcions preses (confecció dels grups i dels horaris, assignació de professorat, designació de tutors, utilització dels espais...). Aquestes actuacions coordinades poden agrupar-se en quatre apartats:

- a) Coordinació general. L'existència d'un grup coordinador que assumeixi les responsabilitats d'elaborar propostes, planificar el procés de debat dels diferents departament i cicles, coordinar els resultats i dur a terme el seguiment i l'avaluació de l'aplicació del projecte, garanteix la coherència de l'actuació general del centre.
- b) Coordinació d'àrea. La coordinació entre el professorat d'una mateixa àrea és imprescindible per garantir una adequada programació de l'ensenyament i l'aprenentatge dels continguts al llarg d'una etapa.
- c) Coordinació de cicle i de curs. Els equips de professors que treballen amb l'alumnat d'una mateix cicle o curs han de programar coordinadament l'acció educativa. La coordinació horitzontal afavoreix l'avaluació continuada i el seguiment de la realitat del grup-classe, i és el marc idoni per aprofundir en l'atenció a la diversitat. És imprescindible garantir per a tots els alumnes, però sobretot per a aquells amb menys recursos per aprendre, la continuïtat i la coherència de la línia d'actuació de l'equip de professors.
- d) Acció tutorial. La coordinació dels tutors ha de tenir com a finalitat programar l'acció tutorial, garantir la coherència de la seva aplicació i fer el seguiment i l'avaluació de les activitats realitzades. En l'acció tutorial cal que prevalgui, sobretot, la coordinació horitzontal, que té lloc entre els tutors d'una mateix cicle o curs.

- **L'ús dels recursos específics**

Tots els centres han de comptar amb recursos específics per atendre la diversitat. El/la mestre/a d'educació especial i el/la professor/a de psicologia han de permetre als centres completar l'oferta que es fa al conjunt dels alumnes dedicant-se prioritàriament als alumnes que requereixen una atenció més individualitzada. Els alumnes amb necessitats educatives especials derivades de disminucions o d'altres circumstàncies personals que, per les seves característiques, han de seguir un tipus d'escolarització adaptada que suposa modificacions significatives del currículum i, com a conseqüència, atenció específica, són els primers que s'han de beneficiar de l'existència d'aquests especialistes.

A més, els centres de recursos especialitzats per a deficients auditius i visuals han de donar suport personal als alumnes mitjançant una atenció individualitzada dins o fora del centre, l'adaptació de materials i l'assessorament al professorat sobre aspectes relacionats amb la deficiència.

També els professionals dels serveis educatius que intervenen directament en els centres, com els equips d'assessorament psicopedagògic (EAP), han de dur a terme una tasca coordinada amb els professionals dels centres per tal d'ajudar a trobar estratègies per adaptar les activitats dels alumnes amb menys recursos per aprendre o dels alumnes amb sobredotació, a orientar el treball amb els pares respecte a l'acció tutorial, l'orientació escolar i professional i, en general, en tots els aspectes psicopedagògics relacionats amb la tasca docent.

Com en els altres casos de programació de l'atenció a la diversitat, la confecció d'un pla individual per a l'alumnat amb sobredotació ha d'incidir en l'organització del centre, ha de permetre adaptar el currículum a les seves característiques i ritme d'aprenentatge i ha de comptar amb l'assessorament psicopedagògic dels EAP o d'altres institucions especialitzades que ajudin els centres i les famílies a conèixer millor les necessitats de cada alumne/a.

L'escola intercultural. Propostes i suggeriments de millora presentats pel Consell Escolar de Catalunya

Les propostes i suggeriments que s'aporten al debat fan referència tant a l'**enfocament pedagògic** que cal donar al tema com a les **actuacions concretes** que s'han de dur a terme des de diferents àmbits.

- **L'educació intercultural**

L'educació intercultural parteix actualment de polítiques globals dirigides a tot l'alumnat, que es caracteritzen per la preparació per viure en societats multiculturals, el respecte i la crítica de totes les cultures, el principi de l'intercanvi i la comunicació per sobre de la potenciació de les diferències, i el rebuig actiu del racisme i la xenofòbia.

Es considera que el procés d'integració es produeix tant per part de la societat d'acollida, de signe majoritari, com del col·lectiu nouvingut. La interacció i l'intercanvi entre les cultures les transforma i les modifica i, a poc a poc, apareix un nou "nosaltres". Es parteix de la idea que la cultura és una realitat dinàmica, dialèctica.

En conseqüència, l'educació intercultural busca preparar totes les persones per viure la multiculturalitat social i destaca especialment les dimensions comunes que possibiliten l'entesa i la convivència, en lloc de les diferències, tot respectant la diversitat cultural.

La nostra societat és molt més heterogènia que fa uns anys i la reivindicació de viure satisfactòriament des de la diferència serà cada vegada més important. Això significa que cal desenvolupar una cultura compartida que permeti conciliar interessos individuals i interessos col·lectius, presidida per valors i actituds que afavoreixin la igualtat i la cohesió social. Per tant, cal que als projectes educatius dels centres s'hi introdueixin els principis i els valors referits a l'educació intercultural i que la pràctica educativa dels centres tingui sempre present la diversitat d'orígens i de cultures del seu alumnat. A més, l'educació intercultural ha d'impregnar tota la comunitat educativa més enllà de la pràctica educativa que el professorat desplega a les aules. En aquest sentit, els canals de comunicació que els centres proposen a les famílies han de tenir en compte la seva diversitat social, econòmica i cultural. Igualment, les associacions de pares i mares d'alumnes han d'assumir aquesta diversitat familiar i incorporar-la a les seves propostes.

- **Alumnat d'incorporació tardana**

Un dels reptes més importants relatius a l'escolarització dels infants estrangers és el de donar resposta eficient a l'alumnat que s'incorpora al sistema educatiu a partir del cicle mitjà de l'educació primària. No és el mateix incorporar-se a l'educació primària que a l'educació secundària, i en aquesta segona no és el mateix fer-ho en el primer o en el segon cicle. En tot cas, l'escolarització ha de combinar la integració social en el centre escolar des del moment de l'arribada i l'atenció individualitzada per dominar les eines instrumentals necessàries per als processos d'ensenyament i aprenentatge. S'ha de tenir en compte que els factors psicològics relacionats amb una bona acollida i un entorn afectiu positiu tenen tant de pes com els mateixos coneixements. Quan la incorporació es produeix durant l'etapa de secundària i amb el curs iniciat, pot ser necessària una atenció intensiva que agrupi temporalment els nousvinguts i els prepari per a la incorporació al sistema educatiu ordinari. Tanmateix, si bé una atenció intensiva és convenient, la generalització i l'allargament d'aquestes experiències podria alterar els objectius educatius previstos.

Per a aquest alumnat, a més de la tutoria grupal cal una tutoria més individualitzada que pugui fer un seguiment dels aprenentatges instrumentals

bàsics. Aquest/a tutor/a ha de preocupar-se d'establir l'historial educatiu de l'alumne/a i ha de garantir un contacte personal i amb la família. A l'educació secundària, a més, és important que els tutors i les tutores siguin sensibles a les dificultats que una part d'aquests nois i noies tenen en la seva vida quotidiana fora de l'escola.

És necessària també l'elaboració d'adaptacions curriculars de caràcter temporal a curt o mitjà termini amb l'objectiu d'ajustar-se a les seves necessitats educatives, poder observar els seus progressos i poder prendre les decisions corresponents. Aquestes adaptacions s'han de fer a partir d'una avaluació psicopedagògica que tingui en compte el nivell de competències de l'alumne, les seves estratègies i ritme d'aprenentatge i l'anàlisi del context escolar i familiar. Les adaptacions curriculars han de posar èmfasi en els aprenentatges instrumentals bàsics.

- **La formació del professorat**

Es constata que la majoria dels professors i professores en actiu han rebut una formació inicial que no tenia en compte els continguts de l'educació intercultural ni els aspectes curriculars, metodològics i organitzatius que es deriven dels problemes educatius relatius a la incorporació tardana d'alumnat estranger. En aquest sentit, cal desenvolupar amb intensitat activitats de formació del professorat que tinguin en compte tots aquests aspectes, i cal també fer una reflexió en profunditat sobre el tipus d'ajudes específiques que han de rebre els nois i noies immigrants per garantir el seu desenvolupament integral, ja que no es tracta d'un col·lectiu homogeni i, per tant, els tipus d'ajuts tampoc poden ser-ho. I cal, sobretot, una autèntica reconversió professional: cal un professorat disposat a atendre i a educar un alumnat cada vegada més divers socialment i culturalment.

- **Escolarització i concentració escolar de l'alumnat immigrant**

La concentració de nois i noies immigrants en determinades escoles és la conseqüència natural del fet que la població immigrada que prové de països

subdesenvolupats acostuma a concentrar-se en determinats llocs on és possible trobar feina i on l'habitatge té un preu més assequible.

A partir de la convicció sobre la conveniència d'impulsar la integració cultural, s'insisteix en una desconcentració, sotmesa a certs límits, com a mesura necessària per a la integració dels nens i nenes immigrants en el nostre sistema educatiu.

La desconcentració realitzada per zones, localitats o barris és possible si es realitza amb sensibilitat pedagògica, flexibilitat i una acurada acollida dels nois i les noies, amb el benentès que s'aconsegueixi el consens institucional i social.

Així, doncs, per avançar en la desconcentració, es plantegen les propostes següents:

- a) El diàleg social. S'ha d'impulsar la reflexió i l'intercanvi entre tots els implicats, també amb el col·lectiu nouvingut i les seves associacions, per tal d'informar, sensibilitzar i conscienciar sobre la problemàtica que afecta tota la comunitat.
- b) El diagnòstic. A partir del coneixement detallat de les possibilitats de l'entorn i de les característiques i la situació de la immigració, cal realitzar un diagnòstic per orientar les mesures a prendre i determinar les accions i els recursos.
- c) El projecte global. Les accions aïllades són poc eficaces i acostumen a ser discontinües. Cal elaborar un projecte global, d'acord amb el territori (comarca, ciutat, poble, barri), que parteixi del consens i del compromís màxims, i que disposi d'efectius per assumir la tasca de coordinació.
- d) La coordinació de totes les instàncies. L'Administració educativa i els seus diferents programes, l'Administració local i totes les àrees corresponents, les institucions i els agents socials del territori han d'actuar coordinadament.

- e) La informació i la formació en l'educació intercultural, com a orientació global i explicativa de les mesures que s'arbitren.
- f) Disposar dels recursos necessaris i vetllar per l'aplicació coordinada, eficaç i rendible. Cal tenir especial cura de l'organització dels recursos procedents de les diferents instàncies.
- g) La mediació. Establiment de les situacions que s'han d'atendre per tal de cobrir totes les necessitats.
- h) El compromís polític. Han d'existir polítiques concretes i operatives d'acolliment, orientació, habitatge, indústria, serveis socials, oci, etc.

Experiències relatives a l'atenció a la diversitat i l'escola intercultural

- *Educació bilingüe d'alumnes sords. Metodologia oralista i de llenguatge de signes català.* IES Consell de Cent, de Barcelona.

L'escolarització de grups d'alumnes sords a l'IES Consell de Cent, de Barcelona, ha propiciat la realització de canvis estructurals i organitzatius per a la utilització d'una metodologia oralista amb la incorporació del llenguatge de signes català.

La integració d'aquests alumnes en el centre responia a la necessitat de garantir la continuïtat del model educatiu seguit pels alumnes sords del centre de primària Tres Pins i d'oferir la possibilitat d'educació bilingüe a altres alumnes sords procedents d'altres escoles de primària.

El propòsit del projecte és facilitar que els alumnes sords cursin el currículum de l'ESO sense adaptacions que posin límit als objectius i als continguts previstos per a l'alumnat oient, excepte en les àrees d'Educació Musical i Llengua estrangera. Per aquest motiu, s'utilitza el llenguatge de signes com a instrument per transmetre la informació adequada i completa de les activitats d'aprenentatge.

En aplicació dels principis de normalització, integració i individualització, es preveu la ubicació escolar dels alumnes en àmbits diferents segons el tipus d'activitat:

- a) Aula ordinària. Activitat a càrrec de professorat de l'institut. Llenguatge oral.

- b) Aula ordinària. Activitat a càrrec de professorat de l'institut i d'un professional del Centre de Recursos per a Deficients Auditius (CREDA). Llenguatge oral i llenguatge de signes.
- c) Aula específica. Activitat a càrrec d'un professional del Centre de Recursos per a Deficients Auditius (CREDA). Llenguatge oral i llenguatge de signes.

L'adreça de l'IES Consell de Cent és c/ Carrera, 25, 08004 Barcelona i el seu correu electrònic és a8052839@centres.xtec.es.

- *Elements curriculars i organitzatius en l'atenció a la diversitat a l'ESO.* IES Jaume Huguet, de Valls.

Durant el curs 1996-97 el professorat de l'IES Jaume Huguet, de Valls, que escolaritza alumnes amb necessitats educatives especials procedents d'un centre de primària d'integració, elaborà el projecte curricular de cada àrea, tenint especialment en compte aquests alumnes i consensuant els criteris de distribució de continguts i l'oferta de crèdits variables. Posteriorment, s'acordaren tots els aspectes dels crèdits comuns.

D'entre els objectius de l'etapa, es pretén afavorir el desenvolupament de l'alumnat amb relació als diferents aspectes de la seva personalitat, no únicament les seves capacitats intel·lectuals, sinó també les seves capacitats de participació, de resolució de problemes de la vida quotidiana, etc. Per aquest motiu, es determinen una sèrie d'àmbits especialment significatius des del punt de vista escolar que corresponen als temes següents:

1. Coneixement del cos i formació de la identitat personal.
2. Construcció de les relacions, de la identitat personal i social i de l'autonomia moral.
3. Construcció, valoració i preservació de l'entorn físic i sociocultural.
4. Comunicació, expressió i representació.
5. Identificació, planificació i resolució de problemes.

Així, doncs, de les mesures curriculars per atendre la diversitat, el centre destaca l'adaptació i la flexibilitat del currículum propi, sense modificar la part prescriptiva. La realització de les adaptacions suposa l'adequació de l'acció del professorat a les característiques de les diferents situacions: a l'alumne concret, al grup, al tipus de contingut, al material de suport, etc. A partir d'aquí, es concreten les propostes:

1. Oferir al grup d'alumnes una seqüenciació de continguts i objectius que respecti un ritme d'adquisició més lent.
2. Diversificar les tècniques de treball i les activitats d'aprenentatge.
3. Globalitzar algunes àrees instrumentals.
4. Flexibilitzar els grups d'alumnes.
5. Buscar que els alumnes realitzin itineraris diferents per assolir les mateixes capacitats. Per això, és molt important l'orientació tutorial.
6. Disminuir la ràtio en la part variable del currículum, en la qual els alumnes cursen crèdits d'iniciació, de reforç o d'ampliació.

El document presenta també l'oferta de crèdits variables del centre corresponents al primer trimestre i al segon.

El IES Jaume Huguet és al carrer Creu de Cames s/n, de Valls (43800), i el seu correu electrònic és e3004611@centres.xtec.es.

➤ *L'inici d'una resposta a una realitat complexa: de la tutoria al departament.*
IES Josep Mestres i Busquets, de Viladecans.

El document presenta l'experiència de l'IES Josep Mestres i Busquets, que consisteix a incorporar unitats d'educació especial en un centre de secundària per donar continuïtat al projecte de "normalització de serveis per a la integració d'alumnes amb necessitats educatives especials" que es realitza en el centre de primària Can Palmer, de la mateixa població. A més, cal destacar que l'institut acull alumnat molt divers: el que prové d'una escola d'atenció preferent situada en una zona perifèrica de la població, el que prové de famílies

immigrants extracomunitàries i d'incorporació tardana i el que prové de la petita població agrícola de Sant Climent.

L'experiència d'escolarització en unitats d'educació especial comporta, en primer lloc, la formació d'unitats específiques a partir d'uns criteris previs per a la formació de grups des del moment de la matriculació. En segon lloc, l'atenció a les necessitats educatives especials s'engloba en el marc general de l'atenció a la diversitat, per tant, la proposta organitzativa i curricular comprèn l'adscripció d'alumnes i professors als grups ordinaris de referència, la participació en crèdits variables d'oferta ordinària o en crèdits variables organitzats per als alumnes amb necessitats educatives especials, i als quals assisteixen altres alumnes, i la participació en grups de reforç o de desdoblament d'àrees.

Les reflexions finals analitzen alguns aspectes que encara no s'han resolt referides a l'atenció a l'alumnat, al currículum, al funcionament i organització d'un centre de secundària, a la falta de concrecions administratives i a la incorporació de serveis.

L'adreça de l'IES Josep Mestres i Busquets és c/ Ferran Clua s/n, de Viladecans (08840), i el seu correu electrònic és a8053364@centres.xtec.es.

➤ *Eines per a l'acció tutorial: El gust per la lectura i el raonament no verbal. La tutoria de grup i la tutoria individual.* IES Miquel Crusafont, de Sabadell.

L'IES Miquel Crusafont, de Sabadell, fou qualificat com a centre d'atenció educativa preferent al curs 1997-98, d'acord amb l'entorn social, cultural, educatiu i acadèmic de la seva comunitat escolar. A partir d'aleshores, s'ha anat dissenyant un model organitzatiu adequat a les necessitats dels alumnes. Per a la implantació del model, es va proposar un organigrama de participació, es va determinar la configuració i l'ús dels espais com a variable educativa, es va donar prioritat a la tutoria col·lectiva i individual, es va fomentar un clima de treball i de relació dintre de la comunitat educativa i es va promoure la presència del centre en la vida social de la ciutat.

Al mateix temps, es va concretar un projecte amb la finalitat de millorar la comprensió i la velocitat lectores i potenciar la tutoria de grup i individual. Aquesta experiència va consistir en llegir durant 30 minuts cada dia, sempre a la mateixa hora i en la mateixa aula, dintre de l'horari lectiu i acompanyats pel tutor o tutora. La idea va sorgir després de comprovar que existia una manca generalitzada de comprensió lectora per part dels alumnes i de constatar que la majoria considerava la lectura com una activitat desagradable, poc gratificant i sense finalitats positives. A partir d'aquesta proposta, aparentment senzilla, es van desenvolupar múltiples activitats curriculars.

D'una altra part, la tutoria en grup i la tutoria individual constitueixen un model organitzatiu senzill i fàcil de dur a la pràctica que ha modificat positivament la qualitat educativa del centre, ha augmentat l'autoestima del professorat, ha disminuït la tensió dintre del centre, ha millorat les relacions amb les famílies i ha fet més fluida i freqüent la comunicació entre l'alumnat i els seus tutors.

L'adreça de l'IES Miquel Crusafont és c/ Fuerteventura 51-71, de Sabadell (08205), i el seu correu electrònic és a8053200@centres.xtec.es.

- *Experiències socioeducatives amb adolescents nousvinguts*. FUS, Grup de Fundacions, juliol de 1999.

El document informa sobre dues experiències socio-educatives amb adolescents immigrants que es van realitzar en diferents entorns educatius i territorials, però amb l'objectiu comú de donar resposta a les necessitats educatives específiques d'aquests joves. En la primera part es descriu el projecte d'atenció a la diversitat de l'IES Investigador Blanxart, de Terrassa, que s'aplica des del curs 1997-98 i que preveu una sèrie de mesures ordinàries, com el desdoblament de grups en les hores destinades als crèdits comuns de les àrees instrumentals, a fi de realitzar activitats més individualitzades amb tots els alumnes, i un pla específic per donar resposta a les necessitats educatives d'un nombre elevat d'alumnes d'incorporació tardana.

El projecte preveu els aspectes següents: l'organització pròpia de l'actuació dirigida als alumnes, el treball amb les famílies, la mediació, la tutoria especialitzada i la col·laboració amb el voluntariat per facilitar el coneixement de l'entorn.

En aquesta publicació la psicopedagoga de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic de Terrassa, M. José Montón, descriu i valora l'experiència.

En l'annex *Reflexions i propostes al voltant del treball portat a terme amb el col·lectiu d'alumnes d'incorporació tardana*, una comissió de l'IES Investigador Blanxart, formada per professors del centre, l'assessora de l'EAP i la mediadora cultural, afegeix algunes consideracions a propòsit de l'escolarització d'un nombre considerable d'alumnes immigrants que es va dur a terme durant tres cursos i aporta una valoració d'aspectes com la concentració de les famílies immigrades, l'aprenentatge de les llengües catalana i castellana, la coordinació del professorat, l'assessorament extern, les adaptacions curriculars, la tutoria, la mediació, la religió, la formació del professorat, les activitats extraescolars, les sortides professionals, el treball amb les famílies i els recursos necessaris.

L'IES Investigador Blanxart és al carrer Granada 3, de Terrassa (08226), i el seu correu electrònic és a8030340@centres.xtec.es.

En la segona part, s'exposa un projecte socio-educatiu d'acollida a joves immigrants anomenat "Aula-Ciutat Educativa", que forma part d'un programa més ampli d'actuacions intermunicipals per als immigrants en la comarca d'Osona anomenat Programa Icària, i que té com a objectiu incidir en la cohesió social de la comunitat i en la construcció d'una societat més justa.

L'experiència pilot pretén ser un recurs local per als joves immigrants de 12 a 16 anys que s'incorporen al sistema educatiu, que, en cap cas, substitueix les funcions dels centres de secundària. Els seus objectius pedagògics són facilitar l'aprenentatge de la llengua i el coneixement social de l'entorn i donar a conèixer els recursos existents perquè els joves arribin a tenir autonomia per dissenyar el seu itinerari formatiu i laboral.

Montse Solerdelcoll, coordinadora del Programa Icària, exposa en aquest document els aspectes organitzatius i de metodologia, juntament amb algunes consideracions a propòsit de l'experiència.

Les dues experiències han estat publicades per FUS, Grup de Fundacions, c/ Provença 324, 08037 Barcelona. Correu electrònic: fserveis@fus.org.

- *El tractament de la incorporació tardana a Roses. Una experiència positiva.* IES Cap Norfeu, de Roses. Revista "Guix", núm. 261, gener 2000 (p. 69-74).

Els professors Jordi Farrés i Olívia Peiró, de l'IES Cap Norfeu, de Roses, presenten en aquest article algunes reflexions sobre l'experiència duta a terme en el centre al llarg de tres anys consistent en l'aplicació d'un programa específic d'atenció a l'alumnat d'incorporació tardana.

En la primera part es plantegen les premisses bàsiques: les necessitats dels joves immigrants no són únicament i exclusivament lingüístiques; un/a alumne/a d'incorporació tardana no assoleix en un curs la competència lingüística suficient que li permeti el desenvolupament de les seves capacitats acadèmiques; l'actuació ha de ser gradual i adaptada a les necessitats de cada escolar; el treball amb aquest tipus d'alumnat no pot ser responsabilitat exclusiva d'uns professionals concrets, sinó de tot l'equip docent; és impossible fer previsions numèriques a l'inici de curs perquè el sistema ha de restar obert per atendre les noves incorporacions.

En la segona part de l'article es descriu l'organització de l'atenció a l'alumnat d'incorporació tardana en aquest institut i s'apunten algunes conclusions que valoren positivament l'evolució de l'experiència.

L'adreça de l'IES Cap Norfeu és c/ Ponent s/n, 17480 Roses, i el seu correu electrònic b7005364@centres.xtec.es.

- *Incorporació tardana d'alumnat estranger a secundària.* IES Can Puig, de Sant Pere de Ribes.

L'IES Can Puig, des del curs 1988-89, quan va començar l'experimentació de la Reforma, ha realitzat diverses experiències integradores per atendre l'alumnat.

El document presenta les mesures adoptades en aquest centre per a l'atenció a la diversitat, i molt especialment l'acollida dels alumnes d'incorporació tardana al sistema educatiu.

Després d'una breu descripció de l'entorn de l'institut, dels equips i serveis i de les associacions i institucions implicades en el pla de acollida, s'analitzen les característiques de la població estrangera escolaritzada al centre. Això no obstant, l'essència de l'informe és la part dedicada a l'exposició del projecte d'atenció a la diversitat: bases teòriques, recursos, acollida d'alumnes d'incorporació tardana i avaluació de l'atenció als alumnes immigrants.

L'adreça de l'IES Can Puig és Carrer Major s/n, de Sant Pere de Ribes (08810), i el seu correu electrònic a8042056@centres.xtec.es.

- *Estratègies organitzatives per atendre la diversitat de necessitats educatives dels alumnes.* IES Ramon de la Torre, de Torredembarra.

L'institut Ramon de la Torre acull alumnat d'extracció social i procedència molt heterogènies i amb un alt percentatge de necessitats educatives especials de diferent tipus. Per aquest motiu, el seu projecte educatiu promou experiències que inviten l'alumnat a viure la riquesa de la diversitat.

El document presenta les accions concretes que es realitzen: una estructura física del centre adequada a la distribució dels espais necessaris; una estructura interna d'organització que inclou un Departament d'Orientació, una Comissió d'Atenció a la Diversitat i una Comissió Pedagògica; i una estructura curricular que permet el disseny de crèdits, itineraris de crèdits variables, grups flexibles en les àrees instrumentals, desdoblament de grups, adaptacions

curriculars individualitzades i una aula d'acollida dels alumnes que s'incorporen al centre al llarg del curs. S'exposen també alguns recursos externs a l'institut, com el mediador cultural i el taller de llengua.

Als annexos hi figuren alguns models de la documentació interna que s'ha elaborat específicament per a l'atenció a la diversitat.

L'IES Ramon de la Torre és al carrer Camí del Moro 28-40, de Torredembarra (43830), i el seu correu electrònic és e3007661@centres.xtec.es.

Conclusions de les XI Jornades de Consells Escolars de Comunitats Autònomes i de l'Estat

Propostes i suggeriments de millora sobre l'atenció a la diversitat

0. Introducció

Aquest és un document de síntesi que pretén recollir les diferents propostes i suggeriments de millora que, en relació amb la diversitat, s'han aportat des dels diferents consells escolars de comunitats autònomes i de l'Estat.

En aquest tipus de documents, sempre existeix el perill que alguna proposta se n'hagi quedat fora o bé que la nova redacció no reculli allò que es volia dir. Per tal de resoldre qualsevol d'aquestes circumstàncies hi haurà un debat referent a aquest tema. El redactor del document es disculpa per endavant per tot allò que s'hagi pogut ometre o interpretar de manera errònia en les propostes inicials i es permet fer dos aclariments previs:

a) Les propostes s'han agrupat en sis categories sabent que aquestes agrupacions poden resultar, en alguns casos, una mica forçades. No hem d'oblidar que es tracta d'un simple instrument per organitzar la informació que pot ser discutible però que, en cap cas, no té una importància fonamental.

b) Algunes de les propostes presentades no es recullen aquí perquè, tot i ser elements indiscutibles de millora en el procés d'ensenyament-aprenentatge, no són de caràcter específic per a allò que entenem com atenció a la diversitat. Es tracta, per exemple, de propostes que fan referència a la coordinació

horitzontal, al treball en equip, etc. que, si no es duen a terme d'una manera eficaç, dificulten el procés d'ensenyament-aprenentatge especialment en aquells alumnes amb necessitats diverses, però que no són específiques d'aquests casos.

1. Concepte

1.1. La diversitat és una característica de la humanitat. Cal considerar l'atenció a la diversitat com l'element imprescindible de la comprensió i, d'aquesta manera, es constitueix en garantia de la consecució d'un dret fonamental: el de la igualtat d'oportunitats, que no pot ser en cap cas discriminatòria ni segregadora.

1.2. L'atenció a la diversitat implica tot el centre en conjunt i, per tant, forma una estratègia general que té com a finalitat aconseguir que la pràctica docent s'ajusti a les necessitats diverses dels alumnes. En aquest sentit, es parla de personalització o d'individualització del procés educatiu, i no només per a aquells alumnes que presenten dificultats, problemes o limitacions personals o oficials. Aquesta atenció a la diversitat ha de recollir-se en tots els documents de planificació institucional i didàctica: projecte educatiu, projecte curricular, programacions, adaptacions curriculars, etc.

Per aquest motiu, en molts casos caldrà promoure campanyes de sensibilització entre la comunitat educativa en les quals la diversitat es consideri un valor positiu i es tracti d'establir-hi actituds favorables.

2. Escolarització

Les propostes que es recullen en aquesta categoria fan referència tant a l'escolarització en els diversos centres com a diverses modalitats d'escolarització.

2.1. Cal considerar l'atenció a la diversitat com una proposta estructural del sistema educatiu a una demanda social i, en aquest sentit, la resposta haurà d'oferir-se des de cada centre educatiu, sense distinció de titularitat.

2.2. L'Administració educativa ha d'arbitrar les mesures pertinents per tal de garantir que tots els centres sostinguts amb fons públics escolaritzin l'alumnat fent-ne una escolarització racional, evitant que es produeixin grans concentracions de persones amb dificultats d'aprenentatge, desmotivació, inadaptació, etc. que, en alguns centres, podria córrer el perill de convertir-se en guetos.

Si fos impossible evitar-ho, caldria proporcionar a aquests centres dotacions de recursos extraordinaris i afavorir l'actuació coordinada amb els centres del voltant o bé crear fórmules d'escolarització externa que permetin atendre en casos excepcionals l'alumnat amb greus problemes de conducta.

2.3. En cas de necessitats educatives especials, s'aconsellen modalitats d'escolarització normalitzades i integradores.

Per a aquells alumnes que no sigui possible aquesta modalitat d'escolarització caldria crear centres específics o aules específiques en centres ordinaris o centres d'integració preferent per atendre'ls adequadament.

2.4. També seria convenient fomentar altres tipus de modalitats específiques d'escolarització, com ara l'escolarització combinada, l'escola-itinerant o d'altres que, en definitiva, suposin una flexibilització de l'escola com a institució que permeti una atenció més adequada als alumnes.

2.5. Seguint aquesta mateixa línia, caldria establir mesures que permetin a la població escolar la seva continuïtat en els cicles educatius, d'una manera ininterrompuda, independentment de la permanència o no permanència en un lloc determinat durant períodes prolongats (fills de temporers, alumnat malalt, etc.).

2.6. Sempre que calgui una modalitat d'escolarització específica, s'haurà d'avaluar amb l'informe psicopedagògic corresponent i s'haurà de sotmetre a un procés d'adscripció guiat per criteris tècnics i en el qual haurà de tenir-hi audiència la família.

3. Mesures d'atenció a la diversitat

Les mesures des de les quals cal atendre la diversitat de l'alumnat han de ser curriculars i organitzatives, sabent que totes dues són imprescindibles i complementàries.

Ni les mesures curriculars ni les organitzatives són possibles sense un sistema que tingui la flexibilitat suficient i que, per tant, doti els centres d'una autonomia que permeti prendre decisions i executar-les.

Així, doncs, és imprescindible que els centres educatius gaudeixin d'una autonomia curricular i organitzativa que, exercida responsablement, sigui suficient per atendre la diversitat d'una manera contextualitzada.

3.1. Els centres educatius haurien de desenvolupar un pla integral d'atenció a la diversitat, amb mesures ordinàries i extraordinàries, que permetin estructurar sistemes de suport a l'alumnat a partir d'uns objectius prioritaris consensuats pel centre, de metodologies adequades i d'entrenaments específics, mantenint la connexió amb les àrees habituals procurant que tots els alumnes obtinguin els objectius corresponents a cada etapa.

3.2. Mesures curriculars:

3.2.1. El projecte curricular ha de formular de manera explícita les estratègies necessàries per adaptar la intervenció educativa a l'alumnat i, en conseqüència, aquest document ha de ser un referent i un marc que doni coherència a tota l'atenció a la diversitat.

3.2.2. Racionalitzar el currículum, determinant clarament els objectius prioritaris, entenent com a tals els que resulten imprescindibles per a aprenentatges posteriors, especialment aquells que contribueixen al desenvolupament de capacitats generals (comprensió i expressió, resolució de problemes, recerca i selecció d'informació, etc.) i que tenen una gran funcionalitat.

3.2.3. Tot allò que suposi alguna modificació del currículum s'ha de considerar com una tasca comuna per a tot el professorat, organitzat en equips pedagògics amb aquesta finalitat, i no una tasca específica d'alguns especialistes.

Dur a terme l'adaptació curricular de l'alumnat que ho requereixi de manera equilibrada, per tal de no descurar l'adquisició dels objectius generals i, en conseqüència, la formació bàsica que caracteritza l'educació obligatòria. De tota manera, cal comptar amb l'aportació dels pares en tots aquells casos en què la seva opinió pugui ajudar.

Fer una avaluació psicopedagògica prèvia a la diversificació curricular, com a part del procés d'avaluació formativa, evitant que sigui entesa o utilitzada com a mesura de classificació. Aquesta avaluació no només ha de determinar les capacitats generals de l'alumnat, sinó també la competència curricular, és a dir, el grau de coneixement dels continguts essencials de les diverses àrees cursades, i altres dades rellevants (motivació, expectatives, autoconcepte, etc.).

3.2.4. Desenvolupar estratègies diferenciades d'intervenció a l'aula, organitzant grups flexibles, proposant activitats d'aprenentatge variades, materials didàctics diversos i establint diferents vies d'accés als objectius comuns.

La diferenciació, dins les activitats d'aprenentatge proposades, entre diferents graus de desenvolupament de les capacitats expressades en els objectius generals i entre els continguts bàsics i complementaris (de reforç o d'ampliació), en funció dels nivells d'aptitud, de la capacitat d'aprenentatge i de la diversitat d'interessos i de motivacions dels educands, pot ser l'estratègia més senzilla i adequada per atendre la diversitat als nostres centres i aules.

3.2.5. L'opcionalitat o l'optativitat que preveu el currículum vigent és un element que pot facilitar a molts alumnes l'accés al currículum obligatori mitjançant propostes didàctiques més properes als seus interessos.

L'oferta d'optatives hauria de regir-se exclusivament per les necessitats i els interessos de l'alumnat i evitar tant la repetició de continguts que, de vegades, es produeix entre àrees o matèries com la tutoria en grup.

Desenvolupar programes de diversificació curricular, concretant-ne els objectius, les funcions i les actuacions dins el projecte educatiu del centre. Aquests programes han de fer possible l'assoliment dels objectius generals de l'ESO i, en cap cas, no han de comportar una proposta segregadora per a l'alumnat.

3.2.6. Cal reconèixer i afavorir l'acció tutorial com a activitat central de seguiment, suport i orientació de l'alumnat.

3.3. *Mesures organitzatives:*

3.3.1. Totes les mesures d'atenció a la diversitat han d'obeir un pla prèviament definit que en contindrà la planificació, el seguiment i l'avaluació.

3.3.2. Els centres han de poder organitzar-se de manera que es permetin agrupaments transitoris i flexibles, i que existeixi la possibilitat de treballar per projectes d'àrea o interdisciplinars, sense la rigidesa imposada per l'organització horària assignada a les diverses àrees.

De la mateixa manera, cal prestar atenció a l'elaboració dels grups, a la confecció dels horaris, a l'assignació del professorat i dels tutors, a la gestió dels espais, etc.

Potenciar els desdoblaments (idiomes, laboratoris...) i els agrupaments flexibles. La determinació dels grups s'ha de delimitar a tasques concretes vinculades a l'avaluació de les necessitats dels alumnes i ha de ser sotmesa a revisió periòdica.

3.3.3. Els grups, com a exigència de la comprensivitat, han de ser heterogenis, tal com correspon a la diversitat existent a la societat.

Per contra, són desaconsellables els grups homogenis, quant a la capacitat de les interaccions del grup. Aquest tipus de grups només té sentit si es fan de manera transitòria i amb un pla especial d'actuació basat en la discriminació positiva, o bé quan es fan com a conseqüència d'adaptacions curriculars significatives.

3.3.4. Podrien formar-se, excepcionalment, grups específics que treballin per projectes, tenint com a eix una activitat pràctica, però sense renunciar als objectius formatius establerts per a l'ESO amb la finalitat d'assolir-ne la titulació.

3.3.5. Caldria reduir el nombre de docents que actua en cada grup d'alumnat, reconduint la funció dels especialistes d'educació primària i, a l'ESO, fent possible que el mateix docent s'encarregui de diverses àrees o conformant un àmbit de treball únic entre diverses àrees del currículum en contra de la tendència actual d'alguna de les administracions educatives que faciliten la divisió de les àrees.

3.3.6. Demanar la coordinació de les diverses administracions públiques per tal que els centres educatius disposin d'informació relativa a les iniciatives d'escoles taller i de programes d'atenció comunitària que existeixen a la zona.

4. Recursos i condicions

En general, les propostes de millora reclamen com a requisit imprescindible la consegüent dotació de recursos econòmics en plantilla, equipaments, materials didàctics i en la formació del professorat.

El recurs fonamental és el professorat, la formació inicial del qual ha de respondre als reptes i a les exigències que deriven de la concepció educativa que es troba a les nostres lleis. La part essencial n'és la consideració del docent com a autèntic educador, fet que implica coneixements, habilitats i destreses educatives i, sobretot, actituds adequades.

La formació inicial s'haurà de complementar, en la mesura que es pugui, amb formació permanent als centres o per a grups amplis de professors d'un mateix centre.

La complexitat de les tasques que implica l'atenció a la diversitat exigeix una formació en l'àmbit de l'organització i la gestió per a l'acompliment de la funció directiva.

4.1. La majoria de les propostes exigeixen la dotació i la coordinació de recursos humans especialitzats (professorat de pedagogia terapèutica, orientadors, centres de recursos) i partides pressupostàries en equipament.

La dotació d'aquests recursos especialitzats no suposarà, en cap cas, la inhibició de la resta del professorat.

4.2. Dotar cada centre dels recursos materials i humans necessaris perquè, fent ús de la seva autonomia i amb el control que sigui necessari per part de l'Administració educativa, puguin desenvolupar fórmules variades d'atenció a la diversitat de l'alumnat des del projecte educatiu, destinant recursos econòmics i humans complementaris a aquells centres i zones amb un alumnat de procedència especialment desfavorida.

4.3. Tenint en compte que una part del professorat té una formació, com a mínim inicial, més epistemològica que didàctica, seria necessari desenvolupar programes de formació sobre l'aplicació de mesures d'atenció a la diversitat i la realització d'adaptacions curriculars. Aquesta formació hauria de tenir un caràcter eminentment pràctic i estar basada en exemplificacions concretes d'elaboració i aplicació d'adaptacions curriculars en les diverses àrees. La seva finalitat seria donar suport al treball del professor a l'aula davant una diversitat d'alumnat cada vegada més gran.

5. Avaluació

Cal que cada centre, en el procés d'avaluació interna, tingui en compte específicament les mesures d'atenció a la diversitat que es refereixen al diagnòstic previ, a les adaptacions curriculars, als criteris de promoció i a les mesures organitzatives específiques.

És imprescindible desenvolupar un programa de seguiment i d'avaluació, amb la implicació del departament d'orientació i/o orientador, si escau, de l'aplicació a tota l'educació obligatòria de les mesures d'atenció a la diversitat, que es concretaria en les propostes següents:

5.1. Analitzar, per part del centre i prèvia valoració de l'equip educatiu, i si escau de l'orientador, tots aquells casos d'alumnes que reben mesures d'atenció a la diversitat sense haver tingut un diagnòstic previ ni un seguiment de la seva situació particular i procedir immediatament a l'elaboració del diagnòstic i de les mesures de seguiment requerides.

5.2. Estudiar, per part del centre, el nombre i el tipus d'adaptacions curriculars dutes a terme a cada centre escolar, així com altres mesures curriculars.

5.3. Analitzar, per part del centre, els criteris de promoció a cada centre i dels plans de seguiment específic per a aquells alumnes que necessitin mesures d'atenció a la diversitat, tant en el cas que hagin de repetir curs com en el cas que promocionin.

5.4. Estudiar l'eficàcia i l'eficiència de les diferents mesures curriculars i organitzatives d'atenció a la diversitat al llarg de la seva escolaritat, com també dels seus agents educatius.

6. Mesures més generals

6.1. L'Administració educativa ha d'articular la normativa pertinent a fi de garantir una atenció eficaç de manera que es pugui fer una planificació, coordinació, avaluació i un seguiment d'aquestes mesures.

6.2. L'atenció a la diversitat exigeix una acció coordinada dels centres educatius i de les famílies dels alumnes, tant amb finalitats informatives com d'implicació col·laborativa en els processos educatius.

6.3. De la mateixa manera, els serveis escolars han d'estar connectats amb les xarxes de serveis socials, culturals, sanitàries, etc. disponibles des de cada nivell de l'Administració i des de les organitzacions socials de l'entorn. Molts dels problemes que presenta l'alumnat només poden tractar-se de manera eficaç des d'una visió multiprofessional unint els esforços i les possibilitats de totes les institucions implicades.

Propostes i suggeriments de millora sobre l'escola intercultural

0. Introducció

Les característiques del món actual, entre les quals podem citar les de globalització, facilitat de desplaçaments, desigualtats entre països o canvis lligats a les noves tecnologies, donen lloc a unes societats modernes on el fenomen de la interculturalitat és, cada vegada més, una realitat a la qual l'educació ha de donar la resposta adient.

Atès que l'educació ha de preparar les noves generacions per afrontar amb èxit i d'una manera satisfactòria els problemes que els planteja la vida, és necessari enfocar la interculturalitat per tal que, lluny d'esdevenir un problema, contribueixi a la formació d'una societat més justa, culturalment més rica i socialment més solidària.

Una conseqüència d'això és l'escola intercultural, que es recolza en les afirmacions compartides següents:

- L'escola intercultural forma part del procés global d'atenció a la diversitat. Es tracta d'un altre tipus o forma de diversitat que ha de ser tractada de la manera més personalitzada possible.
- En el marc de la cultura majoritària, l'intercanvi i la convivència entre els diversos col·lectius provoca l'aparició de la societat intercultural. Les transformacions assumides per les diferents cultures condueixen a un nou espai cultural comú, que s'anirà modificant amb el temps. Hi persistiran, en harmonia, les referències a la cultura originària per part dels grups diferenciats, sense que la seva presència suposi una distorsió o una falta de respecte dels propis valors socials i culturals.

Les bases del nou punt d'acord han de recolzar-se en els principis acceptats que fan referència a la convivència:

- Els drets humans acceptats universalment.
- Els drets del nen i del jove.
- Els principis bàsics dels sistemes democràtics.

1. Concepte i sensibilització

1.1. Actualment, l'educació intercultural parteix de polítiques globals dirigides a tot l'alumnat que es caracteritzen per la preparació per viure en societats multiculturals, el respecte i la crítica de totes les cultures que acceptin com a propis els principis de la Declaració Universal dels Drets Humans, com també el principi d'intercanvi i la comunicació per damunt de la potenciació de les diferències i el rebuig actiu al racisme i a la xenofòbia.

El procés d'integració es produeix tant per part de la societat d'acollida, de caire majoritari, com del col·lectiu nouvingut. La interacció i l'intercanvi entre cultures les transforma i modifica i, de mica en mica, apareix un nou "nosaltres". Es parteix de la idea que la cultura és una realitat dinàmica i dialèctica.

L'educació intercultural busca preparar totes les persones per viure la multiculturalitat social i destaca, especialment, les dimensions comunes que fan possible l'enteniment i la convivència en lloc de les diferències, respectant, alhora, la diversitat cultural.

La nostra societat és molt més heterogènia que fa uns quants anys i la reivindicació de viure satisfactòriament des de la diferència serà cada vegada més important. Això vol dir que convé desenvolupar una cultura compartida que permeti conciliar interessos individuals i interessos col·lectius, presidida per valors i actituds que afavoreixin la igualtat d'oportunitats i la cohesió social. Per tant, cal que s'introdueixin els principis i els valors referits a l'educació cultural en els projectes educatius dels centres i que la pràctica educativa dels centres tingui sempre present la diversitat d'òrgens i de cultures del seus alumnes. A més, l'educació intercultural ha d'amarar tota la comunitat educativa més enllà de la pràctica educativa que el professorat exerceix a les aules. En aquest sentit, els canals de comunicació que els centres proposen a les famílies n'han

de tenir en compte la diversitat social, econòmica i cultural. De la mateixa manera, les associacions de pares i mares d'alumnes han d'assumir aquesta diversitat familiar i incorporar-la a les seves propostes.

1.2. La implantació d'un model d'escola intercultural exigeix programar accions dirigides, no només de forma directa als escolars d'altres cultures i a les seves famílies, sinó també als nostres propis escolars. Cal que l'escola assumeixi amb naturalitat el pluralisme i la diversitat com quelcom inherent a la naturalesa humana i quelcom, sense cap mena de dubte, enriquidor.

En aquest sentit, la plena admissió de la diversitat cultural no ha de concebre's exclusivament com a benefici seu sinó també com a profit i enriquiment nostre.

1.3. Els programes de sensibilització a les comunitats escolars, professorat, famílies, alumnat i personal de servei i d'administració sobre el significat de la interculturalitat que ens arriba han de tenir un caràcter preferent.

1.4. L'acció educativa d'atenció a la interculturalitat s'ha de caracteritzar per una visió integradora dels interessos, evitant-ne visions excloents o monopolistes i potenciant-ne els elements comuns existents. Els programes han d'incorporar conceptes com ara la comprensió de la diversitat, el respecte i la integració. En cap cas aquesta integració no ha de ser entesa com una assimilació, sinó com una barreja necessària que incorpori els elements més valuosos d'ambdues visions culturals.

1.5. L'escola és un lloc apropiat per iniciar l'encontre i el diàleg entre aquells que tenen i viuen en universos culturals diferents. Per tal que aquest diàleg sigui real, totes les cultures, fins i tot les minoritàries, han de tenir el seu espai d'afirmació i un reconeixement social. Tots han de trobar-se en disposició de reconèixer allò que tenen les altres cultures i acceptar, en la pròpia cultura, els canvis necessaris en tot allò en què es trobi superat o que suposi un fre per al desenvolupament personal i col·lectiu.

1.6. L'escola intercultural ha de donar a conèixer a tots els escolars les cultures dels països de procedència de tots ells. L'escola intercultural, en efecte, no ha

de ser només una escola on entrin les diferents cultures perquè, en la mesura que es pugui, cada alumne s'eduqui en la seva. Aquesta escola ha de donar a conèixer a tots els escolars les cultures dels altres i ensenyar a estimar-les. Només en aquest coneixement i en aquesta estima pot basar-se adequadament la convivència respectuosa i enriquidora, superant la prevenció espontània contra allò que és diferent i desconegut.

A més, només així la interculturalitat de l'escola es crea d'una manera autènticament enriquidora per a tothom.

1.7. L'escola ha de fer veure a l'alumnat i a la comunitat educativa que els pobles tenen cultures diferents i que això és un fet enriquidor, que les diferències de tracte entre cultures dominants i dominades no són tolerables. També és convenient que l'escola afirmi la validesa universal dels drets humans, únic límit per a la integració de les diverses cultures i punt de trobada de cadascuna.

2. Legislació i normativa

2.1. És important que les administracions educatives, de manera coordinada, estableixin una normativa que reculli aspectes com ara:

- L'acollida i avaluació prèvia.
- Les competències en aquest camp dels equips d'acollida o avaluació i de les comissions d'escolarització.
- Les obligacions del centre quant a això.
- Els models generals d'atenció educativa a l'alumnat en edat escolar.
- L'atenció educativa dels adults.

2.2. Les comunitats autònomes podran desenvolupar, en el seu àmbit de competència, les propostes següents, entre d'altres:

- Posar en marxa convocatòries per a la realització de projectes, amb caràcter experimental, d'educació intercultural.

- Emetre, després d'haver fet l'estudi jurídic adient i partint d'un plantejament fet amb sensibilitat social, elaborar i remetre instruccions o recomanacions als centres educatius i a la Inspecció, aclarint els dubtes més freqüents en aquest tema: garantia del dret bàsic d'accés a l'educació, matriculació, trasllats d'expedient, sol·licitud de llibres d'escolaritat, absentisme, criteris de promoció, etc.
- Establir criteris per evitar la concentració excessiva d'alumnat estranger en determinats centres, com també mesures favorables per reduir les ràtios en aquest tipus de centres.
- Editar una guia sobre les característiques principals del nostre sistema educatiu, en les llengües amb més presència entre l'alumnat estranger i amb referències bàsiques a la nostra oferta i normativa de funcionament, amb la finalitat d'orientar pares i mares nous que desconeixen la nostra llengua.
- Regular el procediment d'homologació i de convalidació d'estudis i títols estrangers perquè es dugui a terme d'una manera més ràpida que l'actual, així com establir una certa flexibilitat en el moment d'adscriure aquell alumnat a nivells o grups independentment de la seva edat.

3. Escolarització i accés al sistema educatiu

3.1. Tots els centres sostinguts amb fons públics i dotats de recursos similars tenen l'obligació d'atendre convenientment i amb les mesures didàctiques adients l'alumnat que per les seves característiques culturals, ètniques o socials, o en situacions d'il·legalitat, així ho requereixi. Les administracions educatives establiran programes d'integració d'acord amb les necessitats del seu territori, i també exigiran a tots els centres l'acompliment de les seves obligacions, sense permetre que determinats centres les eludeixin.

Les administracions hauran de protegir el dret d'elecció de les famílies, de conformitat amb la legislació vigent, però alhora han d'evitar que determinats centres seleccionin directament o indirecta el seu alumnat i que es produeixin concentracions que modifiquin o impedeixin el propi concepte d'integració i de normalització educatives, potenciant sempre la cohesió social.

3.2. Establir de manera consensuada amb els centres públics i concertats d'una mateixa localitat o zona escolar el sistema d'escolarització de l'alumnat amb problemes socials o procedent de grups culturals o ètnics diferenciats.

Des d'una perspectiva intercultural no sembla adient l'escolarització de manera segregada de les persones que pertanyen a col·lectius culturals diferents. Cal evitar actuacions d'agrupament diferenciat que no siguin estrictament necessàries i sempre han de tenir caràcter temporal.

Proposem, com ja s'està fent en alguns municipis, establir mecanismes d'escolarització d'aquest tipus d'alumnat de manera que la proporció en mantingui una ràtio acceptable i no distorsionant de la realitat escolar.

3.3. Se suggereix la importància de crear juntes o comissions municipals o de districte d'escolarització d'immigrants i, en general, d'alumnat amb necessitats especials. Aquestes juntes, amb el diagnòstic dels centres d'acollida i de recursos, assumirien tot el procés d'escolarització i la recomanació o assignació del tipus de centre, sense oblidar la necessitat de buscar la compatibilitat entre el principi de llibertat d'elecció de centre amb la necessitat de fer un repartiment equitatiu de les sol·licituds entre els centres sostinguts amb fons públics.

3.4. Atendre l'escolarització tardana d'alumnes és un dels reptes més importants. No és el mateix incorporar-se a l'educació primària que fer-ho a secundària i, en aquest darrer cas, tampoc és el mateix incorporar-se al primer cicle que al segon. En tot cas, l'escolarització ha de combinar la integració al centre escolar des del moment de l'arribada amb l'atenció individualitzada per dominar les eines instrumentals necessàries en el procés d'ensenyament-aprenentatge.

Quan la incorporació es produeix amb tardança, pot ser necessària una atenció intensiva per als nouvinguts que els prepari per a la seva incorporació al sistema ordinari. Una prolongació excessiva d'aquestes experiències podria alterar els objectius generals educatius d'integració que s'havien previst.

Aquest tipus d'alumnat exigeix una atenció tutorial individualitzada que pugui efectuar un seguiment dels aprenentatges instrumentals bàsics. Aquest tutor especial ha de preocupar-se d'establir l'historial educatiu de l'alumnat i ha de garantir el contacte personal amb l'alumne i la seva família; és important que aquests tutors siguin especialment sensibles a les dificultats d'aquests alumnes que tenen una vida quotidiana diferent a l'habitual.

3.5. La concentració d'alumnat immigrant o de minories ètniques en determinats centres és conseqüència natural del fet que aquesta població acostuma a concentrar-se en determinats llocs on els és possible trobar feina o on la residència els és més assequible. Insistim en la necessitat d'una desconcentració sotmesa a certs límits, com a mesura necessària per a la veritable integració al nostre sistema educatiu. Seguint aquesta línia proposem:

- *El diàleg social.* Cal impulsar la reflexió i l'intercanvi entre tots els implicats amb el col·lectiu acollit i les seves associacions per informar, sensibilitzar i conscienciar sobre la problemàtica que afecta tota la comunitat.
- *El diagnòstic.* A partir del coneixement detallat de les possibilitats de l'entorn i de les característiques i la situació de la immigració, convé emetre un diagnòstic per orientar sobre les mesures que cal prendre i determinar les accions i els recursos.
- *El projecte global.* Les accions aïllades són poc eficaces i acostumen a ser discontinües. Convé elaborar un projecte global, d'acord amb el territori (comarca, ciutat, poble, barri), que parteixi del màxim consens i compromís i que disposi d'efectius per assumir la tasca de coordinació.
- *El compromís polític.* Han d'existir polítiques concretes i operatives d'acollida, orientació, habitatge, indústria, serveis socials, integració sociolaboral, lleure, etc.
- *La coordinació de totes les instàncies.* L'Administració educativa i els diferents programes, l'Administració local i totes les àrees corresponents, les institucions i els agents socials del territori han d'actuar de forma coordinada.
- *La informació i la formació en l'educació intercultural* com a orientació global i explicativa de les mesures que es prenguin.

- *Disposar dels recursos necessaris i vetllar per l'aplicació coordinada, eficaç i rentable.* Convé prestar una especial atenció a l'organització dels recursos procedents de cada instància.
- *La mediació.* Establiment d'una via personal i institucional que faciliti la comunicació entre els centres escolars i les famílies afectades, deixant de banda que l'acció medidora pugui estendre's a d'altres dimensions de l'atenció personal.

3.6. En comunitats amb dues llengües oficials, una funció primordial que cal assumir col·lectivament per part de tots els implicats és que tothom conegui ambdues llengües oficials. L'escola ha de facilitar l'aprenentatge de les llengües oficials que no coneguin.

3.7. També és aconsellable que les comunitats que tenen el castellà com a única llengua oficial contribueixin al coneixement de llengües oficials d'altres comunitats com a mitjà d'apropament a móns culturals diferents, no només per la seva finalitat utilitària sinó també per la seva dimensió intercultural.

3.8. Els centres amb major nombre d'alumnes immigrants haurien de ser prioritaris a l'hora de rebre les dotacions per a llibres o material escolar que proporcionin les administracions educatives.

4. Recursos humans

4.1. L'atenció integral que demana aquest tema suposa necessàriament el compromís amb recursos concrets de les administracions competents en els seus àmbits corresponents (benestar social, salut, educació, urbanisme, etc.), amb personal qualificat a l'hora de posar en marxa iniciatives d'interacció comunitària amb altres agents socials.

Per aquest motiu, caldrà arribar a acords que obliguin les parts a oferir recursos complementaris (humans i econòmics), tant per a centres públics com concertats, que afavoreixin les dotacions pressupostàries i de plantilla, com també els acords educatius. La dotació d'aquests mitjans estaria condicionada a l'assumpció per part de tot el centre de projectes d'aquest tipus.

Si la legislació actual ho impedeix, caldria modificar-la per establir mòduls diferents de plantilles i de recursos econòmics per als centres que acullin aquesta població. Es tracta de donar més a qui més ho necessita, complint així amb el principi de solidaritat.

4.2. Els equips multiprofessionals de zona, districte o província haurien de comptar amb professionals de suport especialitzats, professorat d'idiomes per a estrangers, mediadors culturals i lingüístics, educadors socials o de carrer, treballadors socials, etc. que poguessin ser destinats als centres temporalment o de forma itinerant.

4.3. Proposem que puguin destinar-se aules o unitats en un centre de recursos o similar o en els mateixos centres educatius per a l'aprenentatge de l'idioma, l'aprenentatge i l'assumpció de comportaments i d'habilitats socials o valors habituals en la nostra societat i per poder definir el nivell acadèmic que els correspon i el model o tipus d'integració escolar. La permanència en aquest tipus d'unitats hauria d'estar limitada temporalment.

També es proposa que, per escolaritzar l'alumnat procedent de grups socials o ètnics que arriba inesperadament a una localitat o a un territori i demana plaça en un centre, es faci una avaluació prèvia que detecti les necessitats educatives d'aquest alumnat i que assenyali el tipus d'escolarització que cal dur a terme, les condicions, els mitjans que es necessiten, etc.

4.4. Es considera d'especial importància que les administracions educatives aprofitin l'experiència del professorat que hagi prestat serveis docents en centres a l'exterior, ja que la seva presència en el desenvolupament de programes d'integració podria aportar suggeriments importants i punts de vista suficientment contrastats amb la realitat.

5. Mesures curriculars i metodològiques

5.1. Elaborar, per part de les administracions educatives, programes d'atenció a la població immigrant i a les minories ètniques tenint en compte la realitat del seu territori. A més de l'anàlisi de necessitats caldrà establir les línies d'actuació que se seguiran i els recursos que es posaran a la seva disposició. S'inclouran orientacions o models d'intervenció educativa que es vulguin fomentar o proposar als centres i es facilitaran els mitjans per tal que el professorat pugui conèixer les cultures del seu alumnat, com també models d'aprofitament didàctic de cadascuna, de manera que els alumnes s'identifiquin amb la seva cultura i, alhora, parlin amb els que tenen cultures diferents. En aquests programes caldrà preveure les demandes que sorgeixin fruit de moviments migratoris o de situacions de rebuig social que, almenys d'una manera indirecta, puguin afectar els centres escolars.

5.2. És urgent preparar i editar models d'adaptació curricular temporals, amb l'objectiu d'adaptar-se a les necessitats educatives de l'alumnat al qual fem referència, especialment en els casos d'incorporació tardana al sistema escolar. Les adaptacions tindran com a base l'avaluació psicopedagògica i social que tingui el nivell de competències de l'alumne, les seves estratègies, el ritme d'aprenentatge i el context social i familiar. Les adaptacions curriculars han d'insistir en els aprenentatges instrumentals bàsics.

5.3. Intercanviar experiències entre les persones que tenen problemes i projectes similars, tant de la mateixa comunitat autònoma com d'altres comunitats o d'altres països, és una manera d'enriquir l'acció educativa. És important recollir experiències vàlides dutes a terme pels centres en contextos diferents, que serveixin de model o de punt d'arrencada de la reflexió per a altres centres que es trobin amb aquest problema o que vulguin millorar-ne la intervenció.

5.4. Entrenar-se en els actuals models curriculars de l'aprenentatge cooperatiu o del contracte educatiu pot resultar un mitjà útil i adequat en els processos d'ensenyament-aprenentatge d'aquests col·lectius.

5.5. Editar una guia de mesures organitzatives i de criteris metodològics dirigida als centres receptors d'alumnat immigrant.

5.6. Preparar uns programes específics d'aprenentatge de les llengües pròpies en l'educació de persones adultes. No existeix de manera normalitzada la programació atractiva de classes de les llengües de la comunitat d'acollida, cosa que no facilita a les persones adultes immigrants la integració social i l'accés a altres béns culturals.

Aquests programes també haurien d'incloure:

- Valoració positiva dels estils de vida de grups culturals diferents.
- Valoració crítica dels valors culturals i de formes de vida.
- Proporcionar informació actualitzada sobre les formes de vida i la situació dels grups minoritaris.
- Reconeixement dels esdeveniments històrics d'altres pobles en relació amb la nostra cultura (a més de l'europea, la dels països del Magrib i d'Amèrica Llatina).
- La història dels pobles i la seva relació amb la situació actual.
- Els valors d'altres cultures com a aportacions a la convivència.
- Reconeixement de la diversitat lingüística i religiosa en relació amb altres cultures.

5.7. Calen actuacions específiques de formació per a la dona immigrant a causa de la situació i del paper que representa la dona en moltes cultures.

6. Recursos materials

L'atenció educativa i escolar en l'àmbit intercultural necessita elements materials fonamentals com ara:

6.1. Documentació d'experiències realitzades amb èxit en altres països i en les nostres pròpies comunitats, programes i dissenys curriculars específics que serveixin de guia i d'orientació i projectes d'acció tutorial específica.

6.2. Aules o espais específics en els centres educatius o en els centres de recursos per a l'atenció a l'alumnat i a les famílies que procedeixen de cultures diferents.

6.3. Mitjans o tecnologies de la informació i la comunicació en l'àmbit escolar, material audiovisual complementari a l'equipament d'idiomes, làmines, cassets, etc., programes d'aprenentatge o de perfeccionament de l'espanyol o de les llengües pròpies de les comunitats autònomes.

Els llibres de text haurien d'incloure:

- Il·lustracions com a reflex de l'heterogeneïtat cultural.
- Representacions de formes de vida i d'elements culturals diferents.
- Il·lustracions de famílies d'altres cultures.
- Il·lustracions que afavoreixin una actitud positiva (no només problemes, sinó aspectes positius).
- Presència explícita en els textos de la diversitat cultural.

6.4. Biblioteques escolars i d'aula que incorporin textos referencials sobre la diversitat educativa. Dotació econòmica per a l'adquisició de fons.

6.5. Partides econòmiques destinades als centres que acullin aquest tipus d'alumnat.

7. Formació del professorat

7.1. Aquests programes interculturals troben en l'autonomia dels centres els elements més recomanables per assolir els efectes previstos amb l'alumnat. És necessària una formació del professorat adequada per a l'educació intercultural als centres i per a la realització de programes específics d'integració.

7.2. S'observa que la majoria de professorat en actiu ha rebut una formació inicial que no tenia en compte els continguts de l'educació intercultural ni els aspectes curriculars, metodològics i organitzatius que deriven dels problemes educatius relatius a la incorporació tardana de l'alumnat estranger. Es requereix

un professorat disposat a atendre i a educar un alumnat cada vegada més divers socialment i cultural.

7.3. És urgent preparar un pla ambiciós de formació del professorat que atengui o pugui atendre l'alumnat que pertany a minories ètniques i immigrants. Aquest pla ha de tenir en compte, d'una banda, el coneixement dels valors i dels hàbits que li són propis i, de l'altra, les propostes per desenvolupar i donar suport a aquells aspectes que per la seva importància i interès puguin servir d'element de connexió.

7.4. Cal fer plans de formació específica en educació intercultural que afectin la totalitat dels components de la comunitat escolar.

7.5. Instem la universitat a preparar professionals en educació intercultural, personal de traducció i d'interpretació de llengües pròpies de l'immigrant que arriba al nostre territori i a posar en marxa, alhora, projectes d'investigació i de desenvolupament en col·laboració amb les administracions autonòmiques i la central.

8. Col·laboració amb altres professionals i administracions

8.1. El fenomen de la interculturalitat social i les seves implicacions en l'àmbit escolar es veuen fortament influïdes per la política d'immigració que es manté a nivell general i pels seus components econòmics i socials. S'imposa, per tant, una *acció concertada de les administracions públiques* i dels seus òrgans diversos a l'hora d'encarar el problema, atès que enfocar-lo des d'una perspectiva exclusivament educativa significa donar un tractament parcial a la qüestió i no garanteix els resultats desitjats.

Si considerem el futur demogràfic i econòmic immediat, en el qual es preveuen increments anuals molt significatius de persones immigrades que cal integrar amb caràcter general a la nostra societat, esdevé urgent l'*acció concertada de les administracions* a la qual es fa referència en aquest punt.

En aquesta acció, a més, cal tenir en compte la Unió Europea, atès que Espanya és, per la seva geografia, una frontera molt notable per a la UE.

8.2. L'acció de l'escola intercultural no pot ser duta a terme només per part dels docents, en funció de les condicions socials i laborals de la població afectada. Hi ha una funció d'importància transcendental reservada a l'educador social o al treballador social com a mediador entre el tutor escolar i les famílies dels alumnes, per a les quals és normalment impossible mantenir contacte habitual amb el centre.

Amb la finalitat d'afavorir la integració de l'alumnat immigrant d'una manera més ràpida, es proposa la participació als centres docents de persones o entitats com ara col·laboradors, mediadors, interlocutors, monitors, etc., preferentment vinculats amb les cultures d'origen, per realitzar funcions de suport.

D'aquests assistents socials es requereix una capacitat i una dedicació especials, ja que, d'una banda, han d'estar plenament integrats en la dinàmica escolar (contacte constant amb tutors i directius, presència a les juntes d'avaluació, claustre i consell escolar, comunicació constant amb les APA com a via representativa de les famílies en l'àmbit escolar, etc.) i, de l'altra, han de tenir plena capacitat de comunicació amb les famílies immigrades.

8.3. És urgent el disseny de programes de col·laboració amb diferents països i entre les comunitats autònomes.

Ponència *L'educació dels immigrants: un repte de l'interculturalisme europeu*, a càrrec del Sr. José Manuel Esteve Zarazaga

Voldria fer un advertiment introductori; i és que quan em vaig plantejar la preparació d'aquesta xerrada ja vaig advertir al president del Consell Escolar de Navarra que millor que començar a dir "a Anglaterra passa això", "a Bèlgica passa allò"... era millor fer un tractament temàtic, és a dir, repassar els grans temes de l'educació intercultural i veure en cadascun d'ells quines eren les aportacions més importants a diversos països.

D'altra banda, amb una certa modèstia, he de reconèixer que la meua experiència en aquest terreny es redueix a Anglaterra, França, Alemanya i Suïssa, i que, per tant, fonamentalment em referiré a aquests quatre països, encara que potser en algun moment específic pugui fer referència a algun altre país.

Jo vull partir de la idea que el més normal és la diversitat, tot i que en l'educació que hem rebut la gent de la nostra generació se'ns ha intentat fer un plantejament de la història i un plantejament de les concepcions de l'Estat-Nació com si el més normal fos la uniformitat. Si doneu un cop d'ull a l'escut d'Espanya veureu que és un reflex de diversitat, ja que es compon dels regnes que inicialment es van reunir per configurar l'Estat.

Durant el transcurs de la nostra història hi ha hagut diferents intents d'aconseguir uniformitat de manera artificial, negant la realitat multicultural i multilingüística que es dona en els mateixos orígens de l'Estat.

I en aquest moment en què Espanya es llença juntament amb uns altres quinze països a un procés d'integració europea i en el qual augmenta la immigració i augmenta la lliure circulació de ciutadans, el moment en què comença a parlar-se de globalització, és el moment en què necessitem repensar el tema de la pluralitat i el tema de l'enfrontament educatiu amb la pluralitat sense perdre de vista aquesta doble dimensió que va d'una banda cap a baix, cap a la diversitat present en cadascun dels estats membres d'Europa, i d'altra banda cap amunt, cap a un procés d'integració que se'ns presenta com el futur.

Vull partir d'un axioma que marqui el context de la discussió, i és que els temes que intentem plantejar en parlar d'educació pluralista són en última instància problemes polítics, i és qüestionable que l'educació pugui resoldre'ls per sí mateixa. Tots aquests temes es tracten en un determinat context polític i és necessari que acabin reflectint-se en decisions polítiques que marquen la discussió a cada país amb significats completament diferents.

Voldria que partíssiu de la idea que aquest tema a l'Afganistan no es discuteix ni es planteja. Mireu: allà hi ha el que hi ha, hi ha la *shària*, les dones no poden educar-se ni anar a l'escola, i no feu broma dient que voleu ser pluralistes i voleu acceptar diverses persones que vénen amb diferents valors o religions. Per tant, hem de partir del fet que aquest tema només es qüestiona en els estats que accepten la democràcia i el pluralisme com a element constitutiú de la seva forma de fer política.

Si mirem els països del nostre entorn descobrirem que Espanya és un país relativament uniforme respecte a la seva població si el comparem amb la població que podem veure en els carrers de Londres, París o d'alguna altra gran ciutat europea. Tanmateix, és necessari fer referència a un dels esdeveniments més negres de la nostra història per descobrir per què Espanya és relativament uniforme. Mireu, Espanya és un país relativament uniforme en la seva població perquè la neteja ètnica més gran que s'ha fet en la història del món la van fer a Espanya expulsant 300.000 jueus i com a mínim 170.000 moriscos; en un moment en què la ciutat de Barcelona tenia 35.000 habitants, nosaltres vam expulsar el que representava deu vegades la població de Barcelona. D'aquesta manera el nostre país, artificialment, es va convertir en

un país d'una raça, una religió, amb una determinada uniformitat en la seva població. Tot i així, la diversitat original que estava a les pròpies arrels de l'Estat es va resistir a ser unificada i en diversos moments, quan el poder central es debilitava, tornaven a sorgir els conflictes i les tensions d'aquells antics regnes que volien que es respectessin els seus furs, els pactes pels quals es van unir als altres, la seva cultura i la seva llengua. Així, doncs, la guerra dels comuners contra Carles I, la guerra civil amb Felip V, el problema successori d'Isabel II que s'acaba amb les guerres carlines són fites en la nostra història indicadores de com la tensió entre pluralitat i uniformitat ha anat apareixent com un autèntic Guadiana durant el transcurs de la nostra història cada cop que s'ha intentat aconseguir la uniformitat d'una manera artificial.

A la Segona República es va recuperar el sentiment de diversitat que continuava latent i particularment viu a Catalunya i el País Basc. Tanmateix, en el franquisme posterior a la guerra civil, ens trobem amb una unificació per decret, amb anul·lació de furs, amb una política d'unificació que a les escoles es va veure reflectida en aquest rètol que es va exhibir a moltes de les escoles espanyoles: "Si eres español, habla español".

No obstant això, la Constitució democràtica de 1978 suposa un reconeixement legal de la diversitat que era present des dels orígens mateixos de l'Estat i que va ser més o menys sentida i més o menys mantinguda com a una identitat cultural en les diverses àrees geogràfiques de llengua i cultura pròpies.

Ara bé, si ens hi fixem, el cas espanyol és idèntic al d'altres països europeus. Per exemple, a la Gran Bretanya ens trobem amb Escòcia, Gal·les i Irlanda; a França, amb els bretons, els corsos, els alsacians, el País Basc francès i la Catalunya francesa. Pel que fa a Alemanya, descobrireu que és un Estat federal perquè els diversos *lands* tenen una autonomia pròpia que no volen perdre. Per no parlar de Bèlgica, on l'enfrontament entre la comunitat valona i la flamenca està a punt de desfer el país i on, a més, hi ha una minoria important de llengua alemanya.

A part d'això, perduts en el mapa d'Europa, trobem Luxemburg, Liechtenstein, Andorra, Mònaco i San Marino, en els quals sembla que ningú no s'hi fixi, però

que com a mínim són uns altres cinc enclavaments que ens mostren com la suma dels quinze estats membres de la Unió Europea no dóna quinze. Quan sumem els quinze un per un, la suma dóna bastant més de quinze ja que a cadascun dels països del nostre entorn hi ha la mateixa diversitat, la mateixa barreja, les mateixes arrels històriques de països, de nacions, de grups que van anar emigrant, enfonsant-se i dividint-se durant el transcurs de la nostra història.

Pel que fa a aquesta diversitat que ja existeix en la constitució dels 15 països de la Unió Europea, ens enfrontem ara a una nova tendència a la diversitat produïda per la immigració. Com ha ocorregut sempre al llarg de la història, la Unió Europea es perfila com una zona geogràfica rica en economia que ofereix llocs de treball, amb una demografia en recessió... I, com sempre ha passat, la fam empeny onades de persones que, fugint de la misèria, vindran a instal·lar-se, o s'estan instal·lant ja en els nostres països.

L'últim cens escolar de Londres va comptabilitzar a la ciutat 50.000 nens que no parlen anglès; parlen 147 llengües, de les quals les més importants són: bengalí, turc, gujarati, espanyol, grec, urdú, panjabi, xinès, italià i àrab.

El petit país de Luxemburg té en aquest moment un 27% de població immigrada que pertany a més de vint nacionalitats, en un Estat en què com a punt de partida els nens a l'escola es plantegen l'escolaritat en alemany i francès.

Per tant, en el panorama escolar europeu ens trobem amb el fenomen d'una immigració que va produint unes poblacions cada cop més importants d'immigrants, amb dues tendències diferents que caldria distingir. D'una banda, en alguns països la immigració és bàsicament rural, com és el cas d'Espanya, a la zona andalusa de El Egido, Roquetas, tot el que és la zona d'Almeria. D'una altra, a la major part dels països europeus on l'economia no és agrícola, la immigració s'està concentrant bàsicament a les grans ciutats, com és el cas de Suïssa: els petits cantons alemanys, d'economia rural, tenen petits percentatges d'immigrants (3,7), mentre que Ginebra té un 41% d'alumnes d'origen immigrant.

A la presentació que fa Suïssa del seu propi sistema escolar ens diu: l'escola és de tradició monocultural, tot i que ha d'integrar noves cultures, nous idiomes. Anys enrere, a la Suïssa de parla francesa es prohibí l'ús del parlar regional a les aules i als patis d'esbarjo; avui ha d'aventurar-se en els nous camins d'una pedagogia integrada dels idiomes.

Les onades migratòries depenen de les condicions econòmiques. En el segle passat milers de suïssos es van veure obligats a exiliar-se; l'emigració era aleshores una solució per al problema dolorós de la misèria.

L'any 1877, una primera llei federal sobre el treball a les fàbriques va ser votada, per escàs marge de vots, pel poble suís (51,5%), i va prohibir el treball en fàbriques de nens de menys de catorze anys. Llavors, les escoles es van obrir als nens de tota condició. Avui l'escola s'obre als nens que vénen de fora, ja siguin refugiats o clandestins. Cada cantó disposa de les seves estructures d'acolliment:

- Integració immediata a classes d'escolaritat obligatòria o classes d'acolliment; les polítiques d'immigració oscil·len entre aquestes dues solucions segons els efectius i les arribades.
- Formació de mestres en l'interculturalitat.
- Obertura de determinades comissions escolars als representants de les comunitats estrangeres.
- Integració dels mestres de les escoles de llengua i cultura paral·leles en la vida de les escoles d'ensenyament primari.

El diàleg entre les cultures es concreta més netament. L'escola és un espai per a la realització d'un projecte social i cal afavorir l'aparició d'una societat pluricultural per prevenir els riscos de la intolerància i el racisme.

Aquest mateix plantejament que veiem a Suïssa podríem fer-lo extensiu al nostre país, ja que s'hi va prohibir durant molt de temps l'ús d'altres llengües que no fossin el castellà a les nostres escoles i avui, en canvi, ens trobem amb

una tendència inversa, amb una obertura a la diversitat, a l'acceptació del pluralisme.

En el panorama polític europeu hi trobem dos moviments centrals vers la diversitat. El primer és el creixent poder polític de les regions, que no és només una tendència espanyola sinó que s'està produint a la resta de països del nostre entorn, amb diverses formes d'autogovern, que en el nostre país s'han concretat en les institucions que coneixem com a Comunitats Autònomes.

El segon és el procés de diversificació de la població, no tan sols pel que fa a la immigració, sinó també a una major mobilitat; i no només mobilitat de la població estrangera que ve com a immigrant, sinó també mobilitat de la població a l'interior d'un mateix Estat o Nació o mobilitat a l'interior d'una mateixa Comunitat Autònoma.

A diferència del que gairebé sempre ha ocorregut, la gent no mor on neix. En aquest context és impensable una nova política d'unificació.

L'Europa unida anirà més cap a una Europa de les regions i de les nacionalitats que cap a una entitat organitzada en monobloc amb una nova idea d'unificació en un grau més ampli com podria ser l'europeu.

Toffler, en el seu assaig sobre el canvi de poder, ens avisa que anem més aviat cap a organitzacions en mosaic on, enderrocant fronteres que habitualment s'han considerat històriques, diverses regions buscaran més el contacte amb les seves veïnes immediates a les quals els uneixen interessos comuns de tot tipus i que una ratlla divisòria traçada en un mapa no aconseguirà separar.

Tanmateix, es planteja un problema que apareix a la política europea en els últims deu anys, una preocupació creixent, i és el problema de la cohesió social. És com anar a la diversitat sense que es perdi aquesta cohesió mínima, sense que es perdi aquest sentit de comunitat sense el qual els estats s'enfronten, els grups es fraccionen, i arribem a les fractures culturals, ètniques, als conflictes que, lamentablement, hem vist de forma terrible a l'antiga Iugoslàvia.

Plantejem, doncs, quin és el paper de l'educació dins el procés de socialització i quines serien les perspectives en què l'educació pot afavorir el pluralisme sense que arribem a perdre la cohesió.

Hi ha un llibre bàsic que jo recomano que llegiu tots, encara que sigui de 1916, que és un llibre de John Dewey, *Democràcia i educació*. És un llibre bàsic perquè està escrit pel teòric americà que es troba amb un país producte de la immigració i que reflexiona amb una enorme altura intel·lectual i amb una bona base científica sobre quines poden ser les funcions de l'escola davant les masses d'immigrants amb diverses llengües, diversos valors, diverses creences, diverses concepcions de la vida.

Fins ara, l'educació produïa processos d'educació convergents, de tal manera que l'educació era un procés que unificava valors, unificava la llengua, unificava les concepcions de la vida. No obstant això, en el moment actual ens trobem amb una autèntica ruptura de la socialització convergent i, per tant, amb la presència a les nostres escoles de nens que tenen idees, concepcions i plantejaments educatius molt diferents.

Dewey ja plantejava en el seu dia que en una ciutat actual existeix més diversitat que la que existia en un continent en èpoques anteriors.

Ens crida l'atenció com, en èpoques passades, la diversitat era un afer geogràfic. Cada societat tenia el seu territori i dins el territori la població era homogènia. Tanmateix, avui dia ens trobem davant la dificultat de saber quins valors ha de plantejar l'escola quan conviuen en un mateix territori, en una mateixa àrea geogràfica, alumnes amb costums, tradicions, cultures diferents.

En aquest sentit, Dewey planteja un programa per a les escoles basat en cinc punts:

1. La convivència a les mateixes escoles de joves procedents de diverses minories racials, religioses i culturals ha de tendir a la creació d'una nova mentalitat que superi la diversitat.

2. La presència de matèries d'estudi que siguin comunes ha d'acostumar a tots a una unitat de perspectiva.
3. Cal que l'escola elimini les diferents formes de judici i emoció, evitant les diverses influències dels diferents ambients socials, de tal manera que es converteixi en un factor d'estabilitat i d'equilibri enfront de la dissociació de grups de valors contraposats.
4. És missió de l'ambient escolar eliminar fins on sigui possible els trets perjudicials del medi, perquè no influeixin sobre els hàbits mentals dels alumnes. L'escola ha d'eliminar tot allò que sigui indesitjable, trivial i positivament pervers, i fer que l'alumne pugui contrarestar el seu influx en el medi social ordinari.
5. L'ambient escolar també té com a missió oposar-se a diversos elements de l'ambient social i intentar que cada individu tingui la possibilitat d'alliberar-se de les limitacions del grup social en el qual ha nascut, de posar-se en contacte viu amb un ambient més ampli.

La política que planteja Dewey és la que s'ha anomenat política del gresol. El gresol s'utilitza a les foses per, barrejant diversos metalls, produir un aliatge únic. I efectivament Dewey es planteja un concepte d'escola com a escola unificadora, una escola que planteja una política de gresol. És a dir, fiqueu en aquesta institució els nens de les procedències que vulgueu que la nostra funció és unificar-los.

A l'actualitat ens trobem davant el fet que una política del gresol es fa impensable, fins al punt que, com he proposat en algun escrit, passem de la política del gresol a la política de la enciamera.

Si reflexioneu una mica, veureu que a l'enciamera hi barregem diversos ingredients; no sempre tots els ingredients són els mateixos i el que es busca és que tinguin una determinada harmonia, però mantenint cadascun el seu gust original, de manera que el model de l'enciamera, com assenyala Toffler, es contraposa d'alguna manera al model del gresol de John Dewey.

Ara bé, hem de reflexionar sobre els problemes que planteja una societat divergent, on conflueixen mitjans de comunicació que recolzen grups culturals

diversos que volen que l'escola compleixi objectius i valors diferents quan no contradictoris.

El millor exemple que puc posar, i que haureu seguit, és “la guerra del xador” en els liceus francesos, sobretot als afores de Lió i París, en els darrers anys. La guerra sorgeix perquè les nenes de procedència cultural musulmana van a classe amb el xador, el vel que els cobreix la cara. Els professors francesos es pregunten com a la societat francesa actual, moderna, basada en la llibertat, la fraternitat i la igualtat, han de permetre que les nenes es cobreixin la cara en públic i llavors demanen a les nenes que es treguin el vel. L'endemà, les associacions culturals musulmanes es presenten als liceus i diuen als professors que són uns colonialistes culturals, que per què permeten que vagin a classe nens vestits de cuir amb pues o *skinheads* i no permeten que les nenes vagin amb el xador, i que si aquests són els valors culturals de les nenes per què els han de prohibir el xador. I l'endemà les associacions feministes es presenten a les escoles dient que són uns porcs masculistes per permetre que les noies vagin amb el xador. Total, que el professor es troba enmig de dos grups: si els deixa portar el xador, les feministes ataquen; si els treu el xador, ataquen les associacions culturals musulmanes.

Perquè vegeu que no és que això s'estigui produint a fora i no tingui res a veure amb nosaltres, us proposo que seguiu amb mi aquesta petita sèrie periodística. 13 de novembre de 1997: “Un pare algerià prohibeix a les seves filles d'anar a classe a Girona per causes religioses”. Quan jo ho vaig llegir, vaig pensar: “Quina cosa més arcaica! Per què deuen obligar les nenes a anar a classe de religió?” La meva sorpresa va ser que, llegint la qüestió amb més deteniment, descobreixo que les nenes no van a classe i que el conflicte es deu al fet que el centre exigeix que assisteixin a les classes de música i d'educació física. I llavors, si s'aprofundeix en la història, resulta que és que el pare considera que la música occidental és profundament destructora de l'esperit i no està disposat a acceptar l'horror que les nenes es posin uns pantalons de xandall. El 14 de novembre la Generalitat amenaça de denunciar el cas a la Fiscalia de Menors. El dia 15 el pare reivindica “viure segons l'Alcorà” i demana “per què l'han d'obligar a alguna cosa que està en contra de les seves conviccions religioses”. El 16 de novembre la comunitat islàmica amenaça de recórrer al Tribunal

d'Estrasburg denunciant a la Generalitat, al delegat i al director del col·legi: "Mireu, m'esteu pressionant perquè envii les meves filles a l'escola en contra de les meves pròpies conviccions".

Per tant, ens trobem amb unes pressions noves davant les quals els nostres professors no saben quins valors han de defensar a l'escola.

Un cop en aquest punt, jo sempre explico que no hi ha res més perillós en el moment actual que intentar fer cas de l'exigència que la nostra societat fa als nostres professors d'encarregar-se de l'educació sexual. Perquè això és com jugar al set i mig: o et passes o no hi arribes. La societat et demana de sobte que t'encarreguis de l'educació sexual i tan aviat pots actuar tímidament dient que les abelletes porten el pol·len de flor en flor i que els nens es morin de riure, com pots posar-te a parlar de mètodes anticonceptius i l'endemà l'APA se't tira a sobre per perversió de menors, escàndol públic o similars. Perquè em cregueu, us mostraré això: "Demanen presó per a un professor que va publicar les pintades dels lavabos d'un institut de Cadis. La fiscalia de l'Audiència Provincial de Cadis ha sol·licitat cinc mesos d'arrest, set anys d'inhabilitació especial i 30.000 pessetes de multa per a Pedro Barrio, professor de l'IES de Sanlúcar de Barrameda, per presumpte escàndol públic". El senyor es va trobar les pintades darrere les portes dels lavabos de l'institut, va agafar el diari del col·legi i s'hi va preguntar per què els nens d'aquest col·legi han d'escriure darrere les portes dels lavabos, i va copiar el que tots sabem que hi ha darrere les portes dels lavabos dels instituts. La mama es va sentir escandalitzada i ja tenim al professor per la via del penal.

En definitiva, resulta que la nostra societat està composta de grups diversos que es plantegen valors educatius que les nostres escoles han de defensar de forma diferent, i molts dels nostres professors no estan preparats per afrontar aquest tipus de problemes.

Cal que tinguem en compte quatre factors de diversificació de la nostra societat, alguns dels quals no hem previst fins ara:

1. Grups culturals amb cultures i llengües diferents que viuen dins d'un mateix Estat.
2. Immigrants que s'hi estableixen de forma més o menys permanent.
3. Gent de pas que s'hi estableixen temporalment, però sense un desig d'integració i pensant a tornar immediatament al seu país.
4. L'enfortiment de la pròpia identitat en grups resultants de la socialització divergent a diferents cultures.

Per tot això, fer classe a un grup de secundària de qualsevol gran ciutat europea no és només trobar immigrants, sinó trobar *skinheads*, *punks*, *rastes*, *heavies* i moltes altres tribus urbanes o suburbanes que neixen, creixen i desapareixen en períodes de temps cada cop més curts. I sota la forma més o menys estrafolària de vestir del grup hi ha uns valors diferents, una concepció de la vida diferent. I el professor ha d'enfrontar-se a un altre element de diversitat que consisteix en la pròpia presència d'aquestes tribus urbanes.

L'últim anuari de la UNESCO dona a Espanya un índex d'escolarització del 109%, és a dir, tenim escolaritzats un 9% més que el número de nens empadronats. La qual cosa succeeix a tots els països del nostre entorn europeu. Si mireu el mateix anuari veureu que França té un índex d'escolarització del 114%, produït bàsicament per l'escolarització de nens immigrants algerians i de nens transeünts o de minories ètniques (com passa amb els nens gitanos) que no consten al cens. I llavors veiem que l'escolarització real és del 100%.

Aquesta escolarització del 100% dels nens suposa la presència dins les nostres escoles de tots els problemes socials i polítics que un país té pendents i que ara han de dirimir-se en el terreny de joc escolar. I ens trobem que ha desaparegut de les nostres escoles la uniformitat que abans tenien, quan el nostre sistema educatiu era un sistema educatiu d'elit. L'any que jo vaig acabar el meu batxillerat només estudiàvem secundària en aquest país el 9% dels nens de la meua edat. No és el mateix treballar amb un 9% de la població superseleccionada que treballar amb el 100%, o millor dit el 109% de la població, incloses aquestes quatre fonts de diversificació que hem vist.

Per tant, davant aquests nous problemes pràctics dels nostres professors, hem de fer front a nous sistemes de formació. No podem continuar ficant els nous professors en aquestes gàbies noves on impera la diversitat, on hi ha problemes que mai no s'han plantejat abans en els nostres sistemes educatius, mantenint els antics sistemes de formació, en què se'ls donen les matèries tradicionals i continuem parlant-los en psicologia del gos de Pavlov i en pedagogia del que pensaven Kant i Rousseau fa dos segles, i, naturalment, no hi ha temps per preparar de forma pràctica els nostres professors davant el problema real amb el qual s'hauran d'enfrontar.

Jo sé que és molt difícil, perquè, a més, l'autonomia universitària ha diversificat la possibilitat de prendre decisions en la formació de professors. I com que les nostres universitats componen les comissions de plans d'estudis juntament amb els qui ja hi són, tindrem les assignatures que s'estan donant fins a la fi dels nostres dies, i mai no hi haurà forma d'incloure-hi matèries noves que responguin a problemes nous perquè no hi ha ningú que faci aquestes matèries. Com voleu explicar a la Loli, que fa 32 anys que ensenya cal·ligrafia (matèria imprescindible per a un mestre com tots reconeixereu) i com voleu que introduïm una matèria d'interculturalisme, de pluralisme o d'atenció a la diversitat o que fem entendre a la gent abans d'entrar a l'institut que, en contra del que deia Rousseau que els nens són naturalment bons, podem trobar-nos tres caprapats asseguts a l'aula i que a la classe hi ha una àmplia varietat d'alumnes, no només pel que fa a la seva procedència sinó per la seva pertinença a diverses tribus urbanes.

Per tant, mireu, jo que sóc un acadèmic i no tinc cap responsabilitat política us parlo a vosaltres que podeu influir en els diversos sistemes educatius. Mireu, no sé com es pot fer, però és urgent ficar el nas en la formació inicial dels nostres professors, perquè de debò que els estem fent parar bojós i quan dic que estem fent parar bojós els nostres professors vull dir que Màlaga i la seva província, on durant set anys jo he fet les estadístiques puntuals de salut docent, produeix cada any 150 malalts mentals que han d'abandonar la professió perquè no poden continuar en l'ensenyament.

Els nostres professors es troben amb problemes de llengua, amb problemes d'identitats diferents amb valors diversos, amb el fet que han d'assumir tasques educatives en les quals contínuament els hem anat demanant coses noves: fes educació sexual, i fes educació per a la tolerància, i fes educació vial... I què més? Doncs cada cop que tenim un problema social i polític pendent el canviem i el fem a l'escola. Apareix la sida?, feu educació per a la salut. Fins quan? I això sense modificar la formació inicial del professorat.

Vegem quines vies s'estan plantejant a altres països per fer front a aquest tipus de problemes. Us parlaré de les fonamentals. En primer lloc s'estan plantejant classes de suport i aules pont, és a dir, durant un temps determinat, que habitualment gira entorn de l'any o els dos anys, s'entén que els nens immigrants han de rebre un suport específic, habitualment de tipus lingüístic i en molts casos d'adaptació psicològica o d'adaptació cultural.

En el nostre treball sobre l'escolarització d'immigrants, en què estem treballant amb tota la zona del Camp de Gibraltar i Melilla, ens trobem amb una distinció molt important que és l'edat del nen immigrant. Quan el nen arriba a un país nou de petit, sense una identitat formada, s'assimila i s'integra molt millor que quan el xicot arriba al país en l'adolescència, perquè això li suposa la ruptura amb una altra cultura que considera seva, li suposa una ruptura de vegades amb un ambient d'amics que li planteja problemes afectius, amb un ambient familiar que ha deixat enrere, i la rebel·lia del nen, l'enfrontament, els problemes d'adaptació són molt més grans.

A molts països s'està plantejant l'aparició d'una figura nova a les escoles, la dels mediadors culturals. Algú que expliqui als nens en la seva llengua, perquè no entenen la del país al qual acaben d'arribar, com funcionen les coses, com s'organitza aquella escola, què pot i què no pot fer, perquè de vegades els costums són diferents.

S'ha plantejat a molts països l'elaboració de guies, de vegades elaborades en deu idiomes. Aquí tinc, per exemple, la guia multicultural de Frankfurt, que està editada en deu idiomes diferents i es presenta com una iniciativa realment interessant per a la gent que arriba a un país, que no sap com funcionen les

coses i que molt sovint causa conflictes, no perquè vulgui produir conflictes sinó perquè no sap què es fa en aquell país, com s'afronten les qüestions, de quina manera enfrontar-se a un problema, quin és, per exemple, el calendari escolar, quins poden ser els horaris.

A les escoles de la zona de El Egido, Roquetas de Mar, tota la zona d'Almeria, els col·legis que estan atenent nens immigrants han retolat el col·legi en dos idiomes, i el director d'un col·legi m'explicava que al principi els pares anaven a veure el director i es ficaven als lavabos perquè no eren capaços de llegir el rètol on posava "director" i diferenciar-lo del de "lavabos".

I sobretot s'estan creant una sèrie d'institucions de suport per atendre la diversitat.

Hi ha una idea que també és bàsica i que m'agradaria plantejar com a base de tot el que ara veurem; i és que els professors es troben amb unes noves condicions de treball i que no només hem d'adequar la seva formació inicial a les noves tasques que els encomanem sinó que també hem de comptar d'una manera diferent la seva feina i les seves hores de treball, ja que si els demanem que s'enfrontin a nous problemes hem de donar-los temps, hem de preveure un temps perquè encarin aquests problemes dins la seva jornada laboral.

Ara us mostraré una mica les estratègies bàsiques que s'estan portant a terme sobre el tema de l'atenció a la diversitat.

Comencem per **Suïssa**, concretament al cantó de Berna, francòfon, plantegen els suports per a alumnes no francòfons que dispensen els ensenyants generalistes i el suport especialitzat ambulatori, com també les classes especials, que van a càrrec d'ensenyants especialistes. Fixeu-vos que aquí ja apareix una altra idea: la diferència entre el professor ordinari i l'especialista.

S'entén, i això és una disputa o un tema bàsic, que a diversos països veurem que el nen ha d'integrar-se al més aviat possible en una classe normal, on tingui els seus companys, i no en un gueto diferent, sinó que ha de conviure

des del començament en situacions de màxima igualtat. Per tant, per enfrontar-se al dèficit cultural o lingüístic que el noi pugui tenir, es planteja la idea d'educadors especialitzats i a més aquesta idea de mediadors lingüístics o mediadors culturals dels quals hem parlat abans.

Es planteja un suport especialitzat ambulatori que es pot dur a terme a totes les comunitats. Això també s'està fent a la zona andalusa d'Almeria, sobretot a la zona de Níjar, on hi ha una sèrie d'educadors especialitzats adjudicats a una zona, on de vegades es concentren en un col·legi especial, amb transport escolar, o d'altres al seu propi col·legi, per donar suport *in situ* als nens immigrants, sense haver d'apartar-los a centres especials.

Al cantó de Berna, es plantegen quatre tipus de suport:

- El tipus D és una classe especialitzada on els nens que tenen dificultats d'aprenentatge fan el seu primer curs escolar en dos anys. La majoria dels nens es reintegra a l'escolaritat primària normal en el segon any. És un tipus de classe especial només per a nens immigrants.
- El tipus B és una altra classe especialitzada adreçada a nens que tenen problemes de socialització i d'integració. La majoria d'aquests nens surten d'aquestes classes cap a estructures escolars normals.
- El tipus A és una classe adreçada fonamentalment a nens que tenen un retard escolar difícil de resoldre.
- El tipus C és per a nens normalment dotats però amb deficiències físiques. Actualment els nens d'aquesta categoria no arriben a un nombre suficient perquè s'obrin aules i a moltes comunitats s'integren a les aules normals.

Fixeu-vos ara en una particularitat, i és que els nens no francòfons assisteixen a cursos de llengua i cultura fets per ensenyants dels seus propis països d'origen i organitzats per aquests països. Atenció, però, a aquesta fórmula perquè ha plantejat problemes a diversos països europeus: amb el bon desig d'integrar millor aquests nens, s'han buscat professors dels seus països, però en molts casos s'ha acabat refusant aquesta experiència perquè alguns països, sobretot a la zona del Magrib, enviaven com a professors de suport a autèntics fonamentalistes que l'únic que volien era mantenir al peu de la lletra costums,

valors i idees com si fossin en els seus països. Fins i tot, en alguns casos, s'han detectat situacions en les quals enviaven a una espècie d'informadors polítics, perquè alguns dels immigrants havien sortit del seu país per motius polítics. Per tant, aquesta idea pot ser bona però també pot ser discutible.

Potser el més interessant del cantó de Berna és que hi ha una comissió cantonal bilingüe que tracta qüestions relatives a l'acolliment d'immigrants. Es constitueix un grup de treball des de 1992 a la part francòfona del cantó per tal d'estudiar les pràctiques escolars i proposen noves solucions. És a dir, la idea de consells específics que tractin el tema de l'educació intercultural s'està obrint pas a diversos països.

Al cantó de Ginebra es plantegen si cal funcionar amb classes de suport o integrar a classes normals. Aquest cantó practica la integració a la carta. El nen immigrant accedeix des de la seva arribada a una classe corresponent a la seva edat, independentment del seu nivell d'escolarització, i segueix els cursos que li són accessibles. La resta del temps és confiat a un ensenyant, que es diu generalista no titular, que s'encarrega de cursos de francès i de recuperació escolar. Els generalistes no titulars treballen en col·laboració amb els titulars de classe i ajuden als nens immigrant si a tots aquells que tenen dificultats escolars. És a dir, la idea de Ginebra és que cal que el nen estigui fonamentalment a la seva classe, i si necessita un professorat de suport, que sigui el mínim temps possible i que el màxim temps possible estigui dins el seu curs normal.

El servei de classe d'acolliment del cicle d'orientació assumeix l'organització i la gestió de classes reservades a adolescents de 12 a 15 anys no francòfons quan arriben a Ginebra, com també els cursos de llengua i cultura d'origen. Fixeu-vos que Ginebra està responent a aquest problema que us plantejava abans dels nens de 12 a 15 anys amb un servei específic per als nens que arriben en l'adolescència, els quals solen plantejar problemes molt diferents als dels nens que arriben en edats més primerenques.

A **Alemanya**, concretament a Frankfurt, tenim, abans de l'escolarització, la idea de jardins d'infància o cases de nens on des del començament es planteja fomentar el contacte amb nens alemanys i afavorir l'aprenentatge de la llengua

alemanya. Estem parlant de nens petits i de nens en edat escolar en un país on la immersió lingüística i cultural apareix com el millor element d'integració, com el millor element de no diferenciació.

Em fa gràcia el fet que, quan es va produir tot el problema de El Egido, jo estava amb el meu equip a dotze quilòmetres de El Egido, a Roquetas de Mar, un petit poble on també hi ha plàstics i hivernacles. La mestra, que és una persona per fer-li un monument, em comentava com els nens petits mai de la vida no havien fet diferències per raça, color de la pell ni res. Tenien un amic que es deia Hamed o Amin i ells mai no s'havien plantejat que hi hagués cap diferència fins que, amb el conflicte social, els pares van començar a demanar-los quins companys tenien o qui eren. Va succeir una cosa molt divertida i és que, a meitat de l'esbarjo, la mestra i jo estàvem parlant quan de sobte arriba un nen d'origen magrebí i li diu a la professora: "Senyo, aquest blanc m'ha pegat perquè diu que sóc negre". I la mestra em va comentar llavors que fins a aquell moment ningú no s'havia plantejat qui era qui, i de sobte la influència dels adults començava a distingir uns nens que fins aleshores no havien tingut aquestes diferències.

A Alemanya hi ha una sèrie d'ajudes durant l'escolarització que tenen com a mesures principals:

1. Ensenyament de la llengua materna paral·lel a l'ensenyament ordinari, amb l'objectiu de conservar la llengua original del nen com a part de la seva identitat.
2. Cursos intensius d'alemany per a nens que arriben sent grans per facilitar la seva integració.
3. Servei pedagògic i social per a nens i adolescents estrangers, on s'intenta oferir-los ajut per realitzar tasques escolars i activitats de temps lliure. Aquest servei potser és una de les coses del sistema alemany que representa hores d'atenció amb monitors fora de l'horari escolar per qüestions d'oci, cultura, temps lliure, etc., adreçades a alumnes immigrants.
4. Cases de joventut i d'infància, situades en barris on es desenvolupen programes interculturals que intenten afavorir el contacte de joves de diferents nacionalitats.

5. Una experiència interessant que estan portant a terme moltes ciutats europees, que seria una bona cosa perquè els consells escolars plantegessin a les seves comunitats autònomes, són les guies interculturals. És a dir, l'immigrant que arriba no sap on és, no sap quins són els costums, no sap com funcionen les institucions, davant un problema no sap a on pot recórrer o què pot fer. Per això, molts cantons, molts estats alemanys, fins i tot ciutats, organitzen aquestes guies multiculturals. Obeint el seu propòsit de ser clars, escriuen aquestes guies en totes les llengües possibles. Les escoles de la zona andalusa d'Almeria tenen totes les normatives del col·legi en sis idiomes, de tal manera que quan els pares de les criatures arriben allà per inscriure el seu fill els poden donar la normativa del col·legi en el seu propi idioma o en un idioma que coneixen. Això ho van fer en el moment en què van veure que molts nens immigrants no anaven a classe a la tarda, i quan van preguntar per què van descobrir que els pares no s'havien assabentat de quin era l'horari escolar dels nens.

Aquests són els organismes que existeixen a Alemanya per ajudar els joves que presenten algun problema:

- Centres d'assistència social.
- Centres d'orientació per a joves de Càritas.
- Oficina d'orientació per als joves.
- Servei pedagògic social de Càritas per a nens i joves estrangers.
- Centre per a la cultura i la llengua alemanyes.
- Associacions de pares grecs.
- Associació de pares espanyols.

A Espanya, he de dir que associacions com Andalusia acull, Almeria acull, Màlaga acull, Algesires acull... estan fent una feina que molt sovint no fan les institucions oficials. És curiós que de vegades siguin més ràpides les ONG que les mateixes institucions a l'hora de respondre als problemes sobre el terreny. En aquest sentit potser val la pena fer una crida perquè quan des de l'Administració no es poden organitzar estructures d'ajuda és bo recolzar les ONG que ja tenen aquestes estructures.

Els organismes dirigits a la inserció laboral de minories ètniques a la ciutat de Frankfurt són Oficina de Treball, Obra Social de la Joventut, Oficina d'Orientació per a Joves sense Feina, Centre Internacional de la Joventut, Escola Superior Popular. D'entre elles m'agradaria destacar el Centre Internacional de la Joventut, constituït en un veritable punt de trobada dins la ciutat, en un lloc on s'organitzen activitats esportives, extraescolars... concebudes fonamentalment perquè els nens immigrants que arriben a una ciutat que desconeixen tinguin un lloc on jugar, on trobar-se amb altra gent, etc. I on plantegen igualment que això no es converteixi en un gueto sinó que tinguin bastant contacte amb els nens alemanys que també participen en aquesta institució.

Per acabar, m'agradaria plantejar-vos una sèrie d'activitats que hem anat buscant entre els diversos països europeus i que estem proposant als professors del carrer que treballen en una escola i que, de sobte, es plantegen: "Però, a veure, mireu, a mi no em feu discursos, de forma pràctica, com puc actuar en educació intercultural dins la meva escola?".

- El primer que us plantegem és que reflectiu dins el PEC i el PCC el tema del pluralisme, la qual cosa suposa discutir dins el claustre de professors com afrontem el tema, què fem, quines activitats podem plantejar. En el Camp de Gibraltar ens diuen que no s'han plantejat el tema de l'educació intercultural en el projecte curricular el 32% dels col·legis enfront del 68% que sí; mentre que a Melilla el 96% dels col·legis sí que s'ho han plantejat enfront d'un 3,6% que no.
- Com plantejar-lo? Doncs bé, amb un seguit d'activitats que poden ser les següents: estudiar les religions dels alumnes immigrants, quins són els seus preceptes, en què creuen, com conceben el món, què plantegen... I veiem que hi ha dades molt disperses entre Camp de Gibraltar i Melilla, les dues mostres amb les quals nosaltres hem estat treballant.
- Estudiar els valors i les actituds dels alumnes immigrants. Aquí sí que ens diuen que hi ha una majoria d'escoles, el 95% a Gibraltar i el 65% a Melilla, on el professorat es planteja estudiar els seus valors i actituds.
- Tractar el tema de la interculturalitat com a tema transversal a les matèries. Pràcticament la meitat no s'ho ha plantejat.

- Enfrontar-se al tema per mitjà de l'acció tutorial. Això s'ho plantegen al voltant del 50% de les escoles a totes dues zones.
- Fer un major tractament dels valors que afavoreixen la comprensió intercultural a l'aula. D'això sí que ens en parlen molt els professors, de la tolerància, de la idea de diàleg, de la idea de respecte, però encara estem en uns percentatges del 65-70%.
- Tenir en compte dins la classe les peculiaritats culturals de cada grup, els seus costums i ritus. Produeix una impressió forta en els alumnes immigrants que dins l'escola s'assumeixin les seves festivitats, s'assumeixin els seus costums, des del punt de vista de la integració, de dir "a mi no em refusin, no m'imposen alguna cosa exterior, saben qui sóc, saben una mica el que jo volia fer dins la classe."
- Promoure intervencions dels alumnes per explicar valors i costums de la seva cultura. Això ho fan molt bé algunes escoles on hi ha determinades hores de tutoria en què els nens de cada país expliquen als seus companys com és el seu país, com hi viuen, quins són els seus costums, de tal manera que els altres, els seus propis companys, coneixin els seus costums i els seus valors.
- Col·laborar a classe els dies en què se celebra alguna cosa important: Nadal, Ramadà, Any Nou Hebreu... Fixeu-vos que el 89% de les escoles del Camp de Gibraltar no s'ho planteja, i tanmateix a Melilla el 77% de les escoles celebra el Nadal; tothom celebra el Nadal i l'Any Nou Hebreu.
- Respectar els costums alimentaris, que de vegades plantegen problemes als menjadors escolars.
- Integar celebracions folklòriques de les diverses cultures en el marc escolar amb la idea d'aportar des de cada una de les cultures la seva pròpia forma d'entendre l'art o l'expressió.

Ara se m'acaba el temps i, abans que em moderin els meus companys, em modero jo mateix. Em modero amb una idea que em sembla fonamental, que és la idea que, en el fons, el tema central de l'educació intercultural no és un tema de metodologia sinó una qüestió de valors. És secundària la manera com posem en marxa l'educació intercultural, si ens decidim per una aula pont o per un mediador lingüístic o un professor de suport. Evidentment, produïm resultats diversos, complim objectius diferents, però, en definitiva, una educació

pluralista es basa en una sèrie de valors que són distintius d'una societat democràtica, que, com he dit de bon començament, és l'única que es planteja aquest tema. I això suposa desenvolupar en els nostres alumnes el desig de comunicació, inculcar en els nostres alumnes no només el respecte per la llengua dels altres sinó per l'esforç que fa la persona que ha de canviar de llengua i parlar en una llengua diferent de la seva. Perquè habitualment imperen les burles, no només pel que fa a l'immigrant sinó que, a més, dins la nostra pròpia cultura, solem riure'ns i burlar-nos dels qui no tenen la puresa lingüística que suposem que tenim nosaltres.

Hem de desenvolupar l'obertura cap als altres, d'on sorgeix la iniciativa d'aprendre altres llengües i apropar-se a altres cultures. Tasques que intenten desenvolupar una actitud d'obertura basada en la tolerància, en el respecte a les llibertats, en aquest guiar tots els grups cap al millor accés a l'ensenyament, en la llibertat de consciència i d'expressió, en l'acceptació de la diversitat cultural i del pluralisme, el respecte als drets humans, la lliure circulació de persones i d'idees, la consciència d'una herència cultural comuna i, sobretot, la voluntat de construir junts el futur.

Quan les nostres institucions d'ensenyament aconseguen que alumnes de diverses procedències culturals arribin a aquesta idea comuna de construir junts el futur és quan crec que l'educació pluralista ha tingut èxit.

Res més i gràcies.

Annex: darreres publicacions del Consell Escolar de Catalunya

COL·LECCIÓ DOSSIERS INFORMATIUS

18. *L'atenció a l'alumnat immigrant i de minories ètniques en el nostre sistema educatiu.* Setembre de 1999

19. *Autonomia dels centres escolars.* Desembre de 1999

20. *La participació dels pares i mares en els consells escolar de centre / L'ensenyament de les llengües estrangeres en el nostre sistema educatiu.* Desembre de 1999

21. *L'atenció a la diversitat. L'escola intercultural.* Novembre de 2000

22. *Activitats extraescolars i complementàries i serveis escolars.* Desembre de 2000

COL·LECCIÓ DOCUMENTS

7. *La diversitat a l'escola.* Març de 1998

8. *Avaluació i educació.* Setembre de 1999

9. *Autoformació.* Maig de 2000

10. *L'Educació Primària* (en preparació)

COL·LECCIÓ MEMÒRIES

9. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 96-97.* Juny de 1998

10. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 97-98.* Juny de 1999

11. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 98-99.* Juny de 2000

12. *Activitats del Consell Escolar de Catalunya. Curs 99-00* (en preparació)